

VII DIE SAMESTELLING VAN DIE NARRATIEWE

In hierdie hoofstuk word ondersoek ingestel na die samestelling van die boodskap, of inhoud, wat deur die vertellers van die twee tekste onder bespreking, aan hulle onderskeie groepe ontvangers gekommunikeer is. Die komplekse aard van die vertelinstansies in beide tekste, is reeds in hoofstuk vyf bespreek. Die fokus in hierdie hoofstuk is op dit wát vertel word, die 'grondstof' waaruit die tekste gekonstrueer is en hoe dit gerangskik is. Rae en Sonntag was ooggetuies van sekere gebeure; ander inligting het hulle uit eerstehandse ervaring opgedoen; in nog ander gevalle het hulle van koerante gebruik gemaak; beide was afhanklik van mededelings deur informante. Ongeag wát hierdie inhoud is waarmee die Rae- en Sonntagtekste onderskeidelik gevul is, word die historiese betekenis van elk uiteindelik steeds geskep deur die vorm waarin dit opgeteken is.¹ Derhalwe word die hoofstuk afgesluit met 'n uiteensetting van die wyses waarop die boustene in die twee tekste gerangskik is.

Vir Shafer begin die brongerigte lees van 'n teks met 'n ondersoek na die vermoëns van die getuies.² Die vaardighede waaroor Rae en Sonntag beskik het om inligting te kon waarneem en weergee, bepaal die betroubaarheid van hulle eie getuienis, maar word ook gereflekteer in hulle keuse van informante en die hantering van dié se sekondêre getuienis. Dit werk ook deur na die wyse waarop persberigte aangewend word. Die minder vaardige verteller kan dit oorneem om te kompenseer vir sy eie onvermoë om getuienis waar te neem en weer te gee. 'n Meer kritiese en vergelykende aanwending, sal weer die verteller se eie vaardigheid as waarnemer onderskryf.

Die vermoë van Rae en Sonntag om inligting waar te neem en weer te gee

Indien historiese stellings, soos Nipperdey beweer, afhanklik is van die persoonlikheid van die historikus,³ kan die waarneming waarop die stellings berus, ook nie heeltemal ontkom aan die persoonlike subjektiwiteit van die waarnemer nie. Getuies se vermoë om waar te neem sowel as om inligting weer te gee, is ook vir Shafer onlosmaaklik van hulle vooroordele, trots, ambisie - watter geestestoestand hulle hulleself ook al in bevind.⁴ Watter persoonlikheidsgebonde swakhede, of pluspunte, sou Sonntag en Rae se betroubaarheid kon beïnvloed?

-
1. A. Munslow, *Deconstructing history*, p. 140.
  2. R.J. Shafer (ed.), *A guide to historical method*, pp. 153-155.
  3. T. Nipperdey, Can history be objective?, *Historia* 23(1), Mei 1978, p. 3.
  4. R.J. Shafer (ed.), *A guide to historical method*, p. 155.

In Sonntag se guns, tel sy konsensieuse persoonlikheid: so vasberade soos hy was om van die Blauberg-sendingstasie 'n sukses te maak, so getrou soos hy was in die uitvoering van sy sendingpligte, so het hy ook sy dagboek gehou - met dieselfde “Duitse deeglikheid” (een van die opmerkings wat die vertaler te aanmatigend geag het om te publiseer) wat hy in dokter Hohls se kamp-hospitaal sou waardeer:⁵ Dit korreleer met sy persoonlikheid dat hy die gebeure rondom die 1894-oorlog met dieselfde noukeurigheid en opregte erns sou aanteken as waarmee hy geskryf het oor sy pogings om Mmalebôhō die eerste keer te ontmoet:

Tuesday 27 September 1892

To be in a position to attend not only to the Christians but also to be able to go to the heathens and move freely everywhere, it was essential that I interviewed the chief first;⁶

... sy werksaamhede op die sendingstasie:

Wednesday 25 April 1894

The building operations claimed my attention to such an extent that nothing was further from my mind than politics and related subjects;⁷

... en die bediening van die Woord:

Sunday 20 June 1894

...after having given Petrus instructions for the church service, I set off with Khobe's men and one of my Christians.⁸

In die lig hiervan, kan 'n mens die volgende uitspraak van Sonntag as 'n uiteensetting van sy *modus operandi* beskou:

May the Lord have pity on our people and give me wisdom from above so that I will always do what is right and what is in harmony with my profession as missionary.⁹

Gestroop van die religieuse ondertoon, is “always do what is right” inderdaad 'n *verbintenis* tot 'n waarheid, 'n *strewe* na onpartydigheid, al is dit nou vanuit die *per se*-partydige sendelingkamp. Sonntag openbaar minstens in sy redenasies dié insig dat daar meer as een perspektief op gebeure bestáán.

---

5. Persoonlike inligting: K. Sonntag, Menlynweg, Pretoria, 1994-07-28.
6. C. Sonntag, *My friend Maleboch, chief of the Blue Mountains* (ed. K. Sonntag), p. 4.
7. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 20.
8. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 53.
9. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 21.

‘n Eienskap van Sonntag wat teen hom kan tel, is sy uiterse gesteldheid op wat ander van hom dink, sy selfregverdiging, wat soms oorgaan in selfverontskuldiging. Dit blyk onder meer uit die manier waarop Sonntag sy optrede probeer regverdig wanneer hy in ‘n gevorderde fase van die veldtog teen die Hananwa besluit dat dit te gevaarlik sou wees om Mmalebôhō nog ‘n keer te besoek. Hy praat weg van sy eie vrees en projekteer al die verwyt op kommandant Malan:

...I gave up my plan, to the evident satisfaction of Commandant Malan. He and his men were not at all co-operative and treated me perhaps not openly but quite noticeably more like a spy than someone who was prepared at the risk of his life to render him and his people a valuable service. Commandant Malan had driven my enthusiasm for the mission right out of me.¹⁰

Tog lyk dit nie asof hierdie geneigdheid van Sonntag sy persoonlike verbintenis tot die korrekte weergawe van gebeure geskaad het nie. Dit wil eerder voorkom asof dit hom red van ‘n oorgaan tot absolute subjektiwiteit soos wat hy hom deur die loop van die vertelling al hoe meer met die lot van die Hananwa vereenselwig (“For our poor, shattered Bahananoa we prayed for grace and clemency”).¹¹ Wanneer hy dan geleidelik al meer uitgesproke raak, is dit ten opsigte van sy simpatie met die Hananwa sowel as sy gesteldheid op korrekte optrede teenoor die Transvaalse regering:

I had most explicitly explained my attitude to the whole situation to General Joubert and Commandant Vorster, as well as later to Commandant Grobler. Besides, it was common knowledge that I had done my utmost to persuade the Bahananoa to submit peacefully. In these circumstances I deserved something better than to be suspected of espionage.¹²

* * *

Through this verdict Maleboch gained time. Gradually he would recover his peace of mind and be in a better position to defend himself than now. Because he had refused good advice he had brought the war on himself. For this he deserved punishment but not death.¹³

---

10. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 94.

11. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 119.

12. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., pp. 67-68.

13. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 123.

Soos Shafer waarsku,¹⁴ is Sonntag immers deurlopend in sy uitsprake geïnhibeer deur sy sosiale en wetlike posisie in die Z.A.R. Hy was onderhewig aan alle landswette van dié staat. Enige ‘verdachte optrede’ deur swartmense moes onmiddellik aan die Z.A.R. gerapporteer word, tensy die sendeling homself as medepligtige wou laat brandmerk,¹⁵ wat sy verblyf en werksaamhede onder die Hananwa sou beëindig. Die Hananwa-ministers se herhaalde besoeke aan die sendingstasie en hulle druk gesprekvoering met die sendeling, nadat die eerste Boere-ultimatum reeds oorhandig is,¹⁶ kon dus deur Boere beskou word as ‘n oorspeling van sy hand deur Sonntag. Die volgende dreigement was miskien nie die amptelike standpunt van die Boere-oppergesag nie, maar bevestig dat Sonntag rede gehad het om sy onderhorigheid aan Boere-gesag duidelik uit te spel:

On their return journey Solomon and his comrades were stopped by three Boers, either Rustenburgers or Waterbergers, who said that they, the Christians and the mad Zending were solely responsible for the war. Let them take care, because if they again crossed the path of the Boers, they would be thrashed. Let them tell the Zending that for him the bullet was waiting.¹⁷

Sonntag se retoriek van onderhorigheid en lojaliteit jeens die Boere was ‘n voorvereiste om sy waarnemer-status op die Boer-beheerde oorlogsterrein te beveilig. Dit verteenwoordig nie die noodwendig ‘n eensydige oortuiging van waaruit hy die gebeure opgeteken het of sy eie optrede gerig het nie.

‘n Veel groter bedreiging vir betroubaarheid is die persoonlike beskouing van sy rol by Rae as by Sonntag. Teenoor Sonntag se diensbaarheid, merk ‘n mens ongemaklik dikwels in Rae se vertelling verwysings na ander se diensbaarheid aan hom. Om maar net enkele insidente te noem: Tydens hulle besoek aan die *Warm Baths Hotel* op die terugtog na Pretoria ná die Blouberg-veldtog, moet luitenant Schroeder in die bed vol miere slaap, omdat die *reverend* te veel gril.¹⁸ Dit laat die leser wonder hoeveel moeite hy sy vriende tydens die veldtog moes aangedoen het. Wonder bo wonder, werp hy self lig daarop: Rae bring die yskoue nag in die Pretoria-fort deur onder ‘n geleende oorjas, sorg dat hy, met net een kombors vir die drie van hulle, tussen Preller en Brook lê en vertel dan tong-in-die-kies hoe hy, terwyl die ander twee dán oop en

14. R.J. Shafer (ed.), *A guide to historical method*, p. 154.

15. D.W. van der Merwe, *Die geskiedenis van die Berlynse Sendinggenootskap in Transvaal, 1860-1900, Argiefjaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis*, 1984 I, p. 14.

16. Sien C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, pp. 26, 30, 35, 50 & 71 vir verwysings na ontmoetings op 2 Mei, 3 Mei, 8 Mei en 8 Junie. Op 19 Junie 1894 het Sonntag Mmalebôhō in sy hoofsetel / *mošate* gesprek.

17. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 79 (23 Junie 1894).

18. C. Rae, *Malaboch, or notes from my diary on the Boer campaign of 1894 against the chief Malaboch of Blaauwberg, district Zoutpansberg, South African Republic*, p. 196.

dán toe was, “fairly well off all the time”¹⁹ was. Dit is nie soseer die goedgunstigheids wat Rae geniet nie, maar die manier waarop hy daarvoor praat, wat die ondersoeker agterdogtig maak oor sy vermoë om hoegenaamd die implikasies van oorlogsonthoring te deurgrond, wat nog te sê betroubaar daarvoor verslag te doen.

Rae is nie so konsensieus soos Sonntag nie; hy was van plan om sy eie verhaal aan te vul met Tobias, ‘n mede-kommandolid, se koerantberigte en erken gevolglik dat hy in sy eie notas nie veel aandag aan besonderhede gegee het nie. Dat hy in die eerste plek bereid was om hom op ‘n ander se waarnemings te verlaat en op die ou einde daarsonder klaargekom het, bewys dat hy nie in so ‘n mate ingestel was op kritiese vergelyking van verskillende weergawes as wat hy kon gewees het nie.²⁰

Die ondersoeker mis Sonntag se inisiatief, doelmatigheid en erns in Rae se doen, late en skrywe. Selde tree Rae alleen op;²¹ dikwels vertel hy hoe hulle die tyd met musiek, visvang en piekniek verwyd het.²² Dit staan in skerp kontras met Sonntag se deurlopende besorgdheid oor sy gesin, sy Christene en die Hananwa se welvaart,²³ wat spreek van die veel groter verantwoordelikeidslas op Sonntag se skouers. In die totale periode waaroor die oorlogsgebeure strek, verneem die leser maar van ‘n paar dae wat Sonntag werklik opsyt om te ontspan. Die inskrywing op Woensdag 29 Augustus is tekenend daarvan:

We started the return journey in the Moletsi wagon. God be praised! It had done me the world of good to relax for a few days in different air amongst other people and to exchange thoughts and experiences with loved ones. I would have welcomed a longer rest, but this was not possible. Kibi’s attitude persaged the worst and therefore we hurried home.²⁴

Uit die aard van sy persoonlikheid, is Rae se ervaring en waarneming van die oorlog, in geheel beskou, meer self-bewus as dié van Sonntag. In die bepaling van die betroubaarste getuie, het Rae dus reeds ‘n agterstand wanneer daar oorgegaan word tot die vergelyking van meer spesifieke waarnemingsvaardighede.

---

19. C. Rae, *Malaboch* ..., p. 121.

20. C. Rae, *Malaboch* ..., p. viii.

21. C. Rae, *Malaboch* ..., p. 123. “I left the mountain shortly afterwards, being escorted by Messrs. Watkins and Brook.” Dit sou onregverdig wees om net op die negatiewe te wys; Rae het wel ook die dokters op hulle mediese rondtes vergesel en wonde help verbind (sien pp. 87 & 104), hoewel, weer eens, skynbaar nooit op eie inisiatief nie.

22. C. Rae, *Malaboch* ..., pp. 124-125; 175 & 194.

23. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., pp. 55, 56 & 88.

24. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 139.

1. Fisiese vermoëns en ruimtelike posisie van die waarnemer²⁵

Nòg Rae nòg Sonntag gee enige aanduiding of hulle sintuiglike gebreke gehad het wat hulle waarnemingsvermoë kon belemmer. Foto's van die twee predikante lewer ook nie juis leidrade op nie;²⁶ sodat die ondersoeker nie werklik afleidings oor hulle sig- of gehoorvermoëns kan maak nie (Figuur 10 en Figuur 11). Dit geld ten minste nie ten opsigte van hulle gebruik van die vermoëns wél tot hulle beskikking nie! Teenoor Sonntag, met sy noukeurige opmerkings (“[F]rom the south-west we heard”; “[W]e could see distinctly with the bare eye”; “[T]rough the binoculars I could clearly distinguish”),²⁷ erken Rae reeds in sy voorwoord ‘n swakheid waarteen Shafer waarsku: ‘n waarnemer wat nie sy volle aandag gee aan dit waaroor hy moet rapporteer nie.²⁸ Soos met die bespreking van sy persoonlikheid, is Rae se versuim om deeglik aan te teken waaroor hy beoog het om later verslag te doen, weer ter sprake.²⁹ Hoe onverdeelde kon sy aandag gewees het as hy elke ervaring deurgemaak en elke gesprek aangehoor het met die gedagte dat iemand anders wel noukeurig sou oplet?

Figuur 10: Sendeling Christoph Sonntag, soos uitgebeeld in die frontispies van die 1983- Engelse uitgawe van sy dagboek. Die foto bied geen leidrade oor moontlike fisieke gebreke nie.
Uit: C. Sonntag, *My friend Maleboch, chief of the Blue Mountains* (ed. K. Sonntag), frontispiece.

25. R.J. Shafer (ed.), *A guide to historical method*, p. 154.
26. C. Rae, *Malaboch ...*: Opposite p. xi, photograph: ‘The author’, s.a.; C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*: Frontispiece, photograph: ‘Christoph Sonntag (1862 - 1919)’, s.a..
27. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 59.
28. R.J. Shafer (ed.), *A guide to historical method*, p. 154.
29. C. Rae, *Malaboch ...*, p. viii.

Figuur 11: Foto van Colin Rae soos dit geplaas is in die frontispies van sy 1898-publikasie, *Malaboch*.
Uit: C. Rae, *Malaboch, or notes from my diary on the Boer campaign of 1894 against the chief Malaboch of Blaauwberg, district Zoutpansberg, South African Republic*, frontispiece.

Teenoor die onsekerheid rondom fisiese vermoëns, kan die vraag of Rae en Sonntag se ruimtelike posisionering hulle telkens tot eerste- of tweedehandse informasie toegang gebied het, wel opgevolg word. Die kaart van Blouberg voor in die proefskrif gee 'n goeie aanduiding van die ligging van Rae en Sonntag se onderskeie 'bassise' tydens die oorlog. Rae was saam met A.C. Jenkins in die Pretoria- en hoofkamp, in die Beuley-vallei suidoos van Mmalebôhō se hoofsetel gestasioneer (en het sekerlik meer tyd daar deurgebring as die beweeglike korrespondent – sien hoofstuk vyf). Sonntag se sendingstasie was suidwes van Mmalebôhō se *mošate*, onder die bergspits Lenare geleë. Die Waterberg- en Rustenburgkommando's het hulle kamp ongeveer 'n kwartier se stap, dit wil sê net noordoos van die sendingstasie, opgerig. Die terrein by Sonntag se stasie was digby een van die punte van waar die gebergte vir die eerste groot aanval op 14 Junie 1894 bestyg is.³⁰

Wat waarneming van die oorlogsgebeure betref, was Sonntag oor die algemeen in die voordeligste posisie. Hy was een van die weinige wit persone wat deur die verloop van die oorlog van die Boere se aanvalskant af tot binne-in Mmalebôhō se *mošate* kon kom.³¹ Nie alleen kon hy, vanaf die sendingstasie as basis, vir 'n groot deel van die vyandelikhede eerstehands met lede van beide veggende partye skakel nie;³²

30. J.S. Bergh (red.), *Geskiedenisatlas van Suid-Afrika. Die vier noordelike provinsies*, pp. 36 & 201 – 204.

31. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, pp. 71 & 110.

32. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 39 (Sonntag besoek Mmalebôhō), p. 47 (Sonntag besoek Boeremagte maar verkry inligting oor dieselfde insident ook van die Christen-familie van die beweerde 'gesneuwelde' Hananwa).

Hananwa-leiers,³³ manskappe en offisiere uit verskillende kommando's sowel as ander hoogeplaastes in die Transvaalse magte, het hom almal op die sendingstasie kom besoek.³⁴ (Sien figure 12 en 13).

Figuur 12: Sendeling Sonntag se woning op Blaauwberg-sendingstasie. Tydens die vyandelikhede van 1894 was dit 'n ontmoetingsplek vir figure so uiteenlopend soos Mmalebôhō se gesant Maemeletsa, oorlogskorrespondente, Hollandse en Engelse predikante sowel as kommandant-generaal Piet Joubert.

Uit: Suid-Afrikaanse Nasionale Argief, Transvaalse Argiefbewaarpark (TAB), Pretoria: Foto 22748.

Figuur 13: Penskets van die kerkie op die Blaauwberg-sendingstasie uit die versameling van die Berlynse Sendinggenootskap. Die datum en kunstenaar is onbekend. Te oordeel aan die foto's waartussen dit gevind is, moes die skets ná Sonntag se termyn op Blaauwberg, iewers in die eerste helfte van die twintigste eeu, gemaak gewees het.

Uit: *Evangelisches Archivzentrum, Berlin: Berliner Missionsgesellschaft* (EA BMG): ongenommerde fotoversameling.

33. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, pp. 22, 43, 45, 50, 53 & 55. Hananwa-krygers en -leiers kon die stasie wel net aan die begin van die vyandelikhede (tot voor middel-Junie), totdat die Boerekampe te na aan die sendingstasie opgerig is, besoek.
34. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, pp. 66, 77-78. Op 22 Junie het Sonntag die volgende persone by die sendingstasie ontvang: dr. Mader (die militêre geneesheer), sy assistent, kmdt. Pretorius van die artillerie, ds. Coetzee van Pietersburg en kmdt.-genl. Piet Joubert met sy volledige generale-staf.

‘n Paar dae na die Boere se bestorming van Blouberg op 14 Junie 1894, toe Sonntag daarvan beskuldig is dat hy die Hananwa met die lui van die sendelingklok gewaarsku het, het hy wel, met sy kenmerkende selfregverdiging, die ligging van die sendingstasie as uiters ongeskik vir die waarneming van oorlogsmaneuvers afgemaak:

Surely any sensible person must realise, after throwing a single glance over the terrain, that it was quite impossible for any person to observe military manoeuvres if his view - as in my case - was impeded on all sides by closely surrounding mountains? The Bagananwa, high up in their berg, could do that much better than any spy down below.³⁵

Tog was dit wat Sonntag reeds óp 14 Junie in sy dagboek aangeteken het, deur sy eie noukeurige waarnemings te kombineer met inligting ontvang van ‘n wye spektrum informante,³⁶ ‘n baie geskakeerde weergawe van die bestorming van die berg. Die geïsoleerde aard van Rae se vertelling steek skerp daarteen af. Fisies beperk tot die terrein van die Pretoria-kommando, het die strategiese betekenis van die dag se gebeure by hom verbygegaan en word die staaltjie van ene George se noue ontkoming die kern van sy waarneming.³⁷

Hierdie beperking op Rae word natuurlik ‘n voordeel sodra die fokus van waarneming vanaf die militêre vordering met die oorlog na die komplewe in die Pretoria-kommando verskuif. Al wat Sonntag byvoorbeeld op 21 Julie 1894 oor dokter Mader kon meedeel, was die algehele ontevredenheid met hom en die sprake dat Hohls hom sou opvolg.³⁸ Uit Rae se eerstehandse waarneming, verneem die ondersoeker die besonderhede. Dokter Mader het onder moeilike omstandighede gewerk; die Boere het hom byvoorbeeld nie toegelaat om ‘n pasiënt se been te amputeer voordat dokter Hohls (en die Hollandse predikant) nie ook daarvan oortuig is nie.³⁹ Rae was voorts letterlik in ‘n ‘posisie’ om die storie op te volg en op 26 Julie te kan getuig dat Mader toe self bedank het.⁴⁰

Geen waarnemer kon in 1894 ‘n voëlvlug oor die hele oorlogsterrein verkry het nie. Die beste weergawes is saamgestel deur die persoon wat sy fisiese posisie kon aanwend om sy eie waarnemings te vergelyk en te kombineer met die waarnemings van ander mense wat sy fisiese lokaliteit deurkruis het. Dit was ook vir die twee waarnemers moontlik om hulle fisiese lokaliteit te verander en so die aard van die

35. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 67.

36. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., pp. 59-62.

37. C. Rae, *Malabocho* ..., pp. 58-59.

38. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 105.

39. C. Rae, *Malabocho* ..., p. 151.

40. C. Rae, *Malabocho* ..., p. 158.

waarnemings en weergawes waarmee hulle hulle eie weergawe moes opstel, te varieer. Dit in ag geneem, was Rae eintlik veronderstel om die verloop van die veldtog aan Boerekant beter waar te neem as Sonntag. Rae was in dieselfde fisiese lokaliteit as korrespondente Stent en Jenkins en het die geleentheid gehad om skermutselings in die berg mee te maak, 'n aktiwiteit wat nie lynreg sou bots met sy missie as oorlogskapelaan nie. Tog korreleer dit nie met die resultate nie. Sonntag het op sy eie 'n beter verstaanbare weergawe van die Boere se oorlogstrategie saamgestel as wat Rae met Stent en Jenkins se berigte kon uitrig. Goeie posisies was nie veel werd sonder 'n weetgierigheid en 'n duidelike fokus by die waarnemer nie.

'n Ander aspek van fisiese waarneming waar Sonntag se eie bekentenisse moontlik teen hom kan tel, is die moontlikheid dat die buitengewone emosionele spanning sy waarnemingsvermoëns nadelig kon beïnvloed.⁴¹ Veral sedert Sonntag se laaste tog na Mmalebôhō op Blouberg (Saterdag 28 Julie 1894), moet die ondersoeker sy getuienis gebruik met die voorbehoud dat dit gemaak is deur 'n emosioneel neergeslane en fisies uitgeputte waarnemer:

For a moment I felt that I was losing consciousness because mentally and physically I was as near exhaustion as anyone could be.⁴²

Tog getuig Sonntag se skerp redenasies in sy dagboek in hierdie dae - hoewel nie meer van 'n poging om te objektiveer nie - ook nie juis van mentale disoriëntering nie. Daar is wel 'n passiwiteit in sy handeling te bespeur (heelwat minder persoonlike waarnemings as inligting ontvang van ander waarnemers, word opgeteken); Sonntag se eie handeling is bevries deur sy amptelike lojaliteit teenoor die staat en sy private empatie met Mmalebôhō - nietemin hou hy steeds vol om albei standpunte te beredeneer, asof hy weet dat sy individuele mening teen die tydgees ingaan. Al hierdie punte word prakties geïllustreer in sy dagboekinskrywings rondom die inhegtenisname van Mmalebôhō (wat hyself nie fisies waargeneem het nie!):

My heart ached terribly. The Bahananoa might be obdurate, hardened heathens, but I still felt a deep compassion for them. What must it not have cost a man like Maleboch to tread this painful path! ... In my present emotional condition it would be more than I could bear to see him now.⁴³

* * *

---

41. H.C. Hockett, *The critical method in historical research and writing*, p. 45.
42. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 117.
43. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 120.

Commandant Trichard, ... was courteous and helpful. [*Dus nie 'n stereotipering van alle Boere nie*]. I heard from him ... Neither reason for this mishap satisfied me and I hoped to discover the truth sooner or later. I was sorry indeed that the chief had burnt himself. His face must now be badly disfigured, and this, especially now before his trial, would count against him. ... By the way, he was led down the mountain at the end of a rope!⁴⁴

* * *

The General was surprised that I had not yet seen Maleboch since his surrender. ...I could not tell him that what prevented me from seeing Maleboch was the pain and sorrow caused me by the thought that such a noble man, the leader of a proud and independent people, should have come to such a disastrous and degrading end.⁴⁵

Die opmerkings wat Sonntag in hierdie stadium maak, is dus allemins nutteloos, maar sy bespiegeling moet deur die ondersoeker onderskei word van eerstehandse fisiese waarneming. Die feit dat Sonntag meer onderhewig is aan Hockett se laasgenoemde punt van kritiek as Rae, is egter slegs 'n enkele kriterium en nie voldoende om hom as die minder betroubare getuie te klassifiseer nie. Rae was in hierdie stadium in elk geval eerder aan die visvang of piekniek hou⁴⁶ as fisies teenwoordig by die laaste oorlogsgebeure. Opgeweg teen Rae se liggeraaktheid, blyk Sonntag se emosionele ontwrigting die minder skadelike faktor te wees in die belemmering van betroubare waarneming.

2. Kennis van taal

Afgesien van die fisiese en ruimtelike voorwaardes vir waarneming, is Rae en Sonntag se geloofwaardigheid ook beïnvloed deur hulle bekendheid, al dan nie, met dit wat hulle gesien en ervaar het - daardie faktore wat Shafer die sosiale vermoëns van die waarnemer noem.⁴⁷ Een van daardie faktore, taalvaardigheid, word in hierdie afdeling bespreek. Verdere sosiale faktore, word onder die volgende drie opskrifte bespreek.

Sonntag self lewer miskien die verdoemendste van alle getuienis teen Rae se vermoë om waar te neem: Engels was die enigste taal wat hy kon praat en verstaan.⁴⁸ Rae

---

44. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., pp. 120-122. Kursivering L.K.

45. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 124.

46. C. Rae, *Malabocho* ..., pp. 174 & 177.

47. R.J. Shafer (ed.), *A guide to historical method*, p. 154.

48. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 82.

erken self dat hy nie *Dutch* kon praat nie - enkele Afrikaanse aanhalings gee te kenne dat hy miskien hier en daar 'n paar woorde kon begryp, maar 'n eerstetaal-toespraak kon hy nie volg nie.⁴⁹ Daarenteen was Sonntag, afgesien van sy moedertaal (Duits), ook Nederlands en Sepedi/Noord-Sotho magtig. 'n Skriftelike eksamen in Nederlands en 'n skriftelike én mondelinge eksamen in Sotho was deel van die opleiding van 'n Berlynse sendeling,⁵⁰ soos reeds bespreek in hoofstuk vier. Uit sy dagboekinskrywings lei die ondersoeker af dat Sonntag al hierdie tale - plus Engels - gebruik het - dus met die sprekersgroep van elke taal gekommunikeer het.⁵¹ Weliswaar was Sonntag se kennis van die Hananwa-variëteit van Sepedi nie naastenby dié van 'n moedertaalspreker nie. Hy was ook die eerste om te erken dat daar Boere was wat beter met die Hananwa in hulle eie taal kon kommunikeer as hy,⁵² sodat die ondersoeker moet aanvaar dat fyn pragmatiese en idiomatiese nuanses sy waarneming sou ontduik het. Volgens Van Warmelo het die Berlynse sendelinge teen die 1890's in daardie omgewing 'n soort Sotho van Sekhukhuneland, deurspek met 'n aantal woorde en vorme wat slegs in Pietersburg voorkom, as standaard gebruik.⁵³ Nietemin was die verskille tussen die Sotho-variëteite in die Pietersburg-omgewing nie van so 'n aard dat dit geredelike kommunikasie tussen die verskillende Noord-Sotho-groepe belemmer het nie.⁵⁴ Die indruk geskep in Sonntag se dagboek, dat hy óók geredelik met hulle kommunikeer het, kan dus as geloofwaardig aanvaar word.

Rae se gebrekkige talekennis hou omvangryke implikasies in vir sy waarnemingsvermoë: teenoor Sonntag s'n, was sy verstaanswêreldjie bitterklein en enige waarnemings wat hy daar buite-om moes maak, tweede- en derderangs, verwerk, bes moontlik verdraai en verwring. As al wat hy van die kommandant-generaal se toespraak kon verstaan, die luide gejuig daarna was, wat voer hy aan as begronding vir sy begrip vir Boerepolitiek? As die Engelse persberigte al was wat hy kon verstaan, en hy sou miskien daarvan verskil, met watter eerstehandse waarnemings sou hy dit kon weerlê?⁵⁵

49. C. Rae, *Malaboeh* ..., pp. xvii, 50, 75 & 16.

50. C. Sonntag, *My friend Maleboeh* ..., p. xiii.

51. C. Sonntag, *My friend Maleboeh* ..., pp. 22, 32, 45, 102 & 104.

52. C. Sonntag, *My friend Maleboeh* ..., p. 22.

53. N.J. van Warmelo, *Ethnological publications V. A preliminary survey of the Bantu tribes of South Africa*, p. 3.

54. General Staff, War Office, *The Native tribes of the Transvaal* (London, 1905) (Reprint by the University of South Africa, Pretoria, 1962), p. 46.

55. C. Rae, *Malaboeh* ..., pp. 16 & 140-141.

3. Kennis van militêre aangeleenthede en die gevegsterrein⁵⁶

Nie een van die vertellers was militêre strateë nie en hulle was allermens die laaste om dit te erken.⁵⁷ Sonntag het boonop in militêre sake die verdere nadeel ervaar dat hy nie die volle vertroue van al die Transvaalse soldate geniet het nie:

During my stay at the camp I got the feeling that the mountain would be stormed in the very near future and that everybody was keen to hide this fact from me. However, a young Hollander whom I knew very well ...⁵⁸

Shafer is baie skepties oor die nut van leke se militêre waarnemings, maar Sonntag moet minstens dié krediet gegee word dat hy die gevegsterrein teen die tyd toe die vyandelikhede losgebars het, reeds baie goed geken het.⁵⁹ Terwyl Rae hom verwonder het aan die natuurskoon en die goggas⁶⁰ en uitvoerig verduidelik het hoe 'grotte' opgeblaas sou word,⁶¹ was Sonntag in staat om sinvolle opmerkings te maak. Te danke aan sy reedsgenoemde taalvaardigheid, kon hy in die opteken van gebeure ook nog peil trek op die Christen-Hananwa se deeglike kennis van hulle bergwêreld. Op 30 Junie 1894 skryf hy:

... it was thought that there was an enormous cave near the royal kraal in which the Bahananoa had found refuge. As I had never before heard of such a cave, I asked the Christians. They assured me that such a cave did not exist. However, the mountain-slope above the kraal was strewn with tremendous boulders ...⁶²

Tog is dit miskien 'n oorskatting van Sonntag se vaardighede en 'n onderskatting van die Hananwa-Christene se integriteit om soos T.J. Makhura te beweer dat hulle die Boere van "vital information"⁶³ omtrent die terrein voorsien het – ten minste nie uit bladsye 72 tot 77 uit *My friend Maleboch* (19 en 20 Junie 1894), wat hy as een van sy stawende bronne aangee nie.⁶⁴ Op 19 Junie skryf Sonntag in sy dagboek dat hy 'n tydjie gelede, op 'n vraag van kommandant F.A. Grobler van Waterberg, geantwoord

56. Die plekname waarna in hierdie onderafdeling verwys word, kan op kaart voor in die proefskrif nagegaan word.

57. C. Rae, *Malaboch* ..., pp. 74-75; C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 72.

58. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 56.

59. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 23.

60. C. Rae, *Malaboch* ..., pp. 98 & 65.

61. C. Rae, *Malaboch* ..., p. 117.

62. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 81.

63. T.J. Makhura, *The Bagananwa polity in the North-Western Transvaal and the South African Republic, c. 1836-1896*, M.A. dissertation, UNIBO, 1993, p180.

64. In die paragrafe wat hier volg, word die weergawe in die gepubliseerde Sonntag-dagboek gebruik om 'n alternatief op Makhura se interpretasie voor te stel – dit was immers dieselfde teks wat deur Makhura gebruik is om tot sy gevolgtrekking te kom. Die uittreksels waarna verwys word, stem in die vertaalde vorm grootliks ooreen met die oorspronklike Duitse teks. Dit wat deur die vertaler uitgelaat is en dus ook nie deur Makhura in aanmerking geneem kon word nie, word in die voetnote aangedui.

het dat die bergterrein nie vir die Boerekrygers te veel probleme behoort te voorsien nie, aangesien dit deurkruis was met begaanbare voetpaadjies. Dit was kwalik wat Grobler wou geweet het. Die Boere was waarskynlik eerder op soek na 'n begaanbare roete om hulle kanonne die berg op te kry. Toe dit tot Sonntag begin deurdring, het hy besef dat die Boere kon dink dat hy besig was om hulle doelbewus vir die gek te hou. Derhalwe het hy sy "latest viewpoint", wat eerder klink na 'n vermaning om van die berg af te kom as strategiese informasie, aan Grobler gestuur:

Anyone who encountered these footpaths for the first time would say they were not ways for human beings at all, but only for goats. I had always walked here with stick in hand and book in pocket and in this peaceful work had never thought of war. I had little knowledge of military matters, but I could not but realise that it was quite another thing to scale these mountains with gun in hand or still worse, with a cannon, and to have to fight for their possession. They rose up into the sky like so many shelves piled on top of each other, so forming a great number of natural forts.⁶⁵

Sonntag het gewis ook nie soos Makhura skynbaar aanneem, van Hananwa-Christene verwag om die Boere te help nie. Op 28 Junie ignoreer hy so 'n versoek en merk die volgende in sy dagboek op:

Was he [Grobler] really expecting these two men, who, disregarding their lives, had done everything in their power to persuade their people to submit, now to be guides, that is spies, in a military action against their own people? ... Had [his request] reached me in writing I would have answered in writing that I had no right to influence my Christians to carry out such tasks.⁶⁶

Die geval op 20 Junie, toe kommandant H. Pretorius van die Staatsartillerie en kommissaris Potgieter van Waterberg 'n gids gesoek het en Sonntag vir Philippus Morapedi aan hulle beskikbaar gestel het, staaf ook nie die argument dat die Hananwa-Christene die Boere inligting gegee het wat hulle die stryd help wen het nie. Die Waterbergers, tesame met 'n afdeling van die Staatsartillerie en die Langa-Ndebele "friendly natives", het op daardie dag vanaf Fort Erasmus verder noordooswaarts in die rigting van die Hananwa-hoofsetel opgeruk.⁶⁷ Fort Erasmus was die Boereskuiing op Lenare-kop net bo-kant die sendingstasie, vandaar dat Sonntag en die stasiebewoners by dié aanval betrek is. Die twee Boere was bekommerd oor die verloop van die geveg (die Hananwa-Christene het toe reeds vir

---

65. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 72; C. Sonntag, *Notizen aus dem täglichen Leben, Missionar ... 1886 - 1895*. Getikte transkripsie van die oorspronklike dagboek, pp. 218-219.

66. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 80; C. Sonntag, *Notizen* ..., p. 224.

67. J.S. Bergh (red.), *Geskiedenisatlas van Suid-Afrika*. ..., pp. 202.

Sonntag vertel dat die Boere aan die vlug was) en het die aanwysings na 'n punt bo in die berge gevra van waar hulle op die gevegte kon afkyk. Soos ek Sonntag se dagboekinskrywing verstaan, het sy kennis van daardie deel van die berge hom laat besef dat die twee offisiere nie veel sou kon vermag nie.⁶⁸

I gave them Philippus. It puzzled me how they hoped to negotiate on horseback the track that even on foot was hard and difficult. How strange the haste of the two gentlemen was! Were our people [swart Christene] right after all?⁶⁹

Vertaler Konrad Sonntag se voetnoot, dat kommissaris Potgieter een houtbeen⁷⁰ gehad het, maak die futiliteit van die twee manne se missie nog duideliker. Pretorius het na 'n lang tyd alleen teruggekom⁷¹ en Potgieter nog veel later (dit is nie duidelik wanneer Philippus hulle aan hulleself oorgelaat het nie. Die twee het geensins tot die geveg bygedra nie, behalwe dat Pretorius 'n dokter vir die gewondes by die hoofkamp gaan kry het en Sonntag gevra het om die Hananwa-Christene aan te sê om water na die gewondes te dra. Asof om sy verontwaardiging met hierdie opeising van sy mense se dienste te kenne te gee, berig Sonntag in sy dagboek: "I provided *myself* with refreshments and bandages and ascended the mountain ..."⁷²

Die enkele skermutseling waarin Rae onder Hananwa-vuur deurgeloop het, sou ook op daardie selfde dag, 20 Junie, plaasvind. Terwyl die Waterbergers bo-kant die sendingstasie in die ooste geveg het, het Rae saam met die Pretoria-kommando in die weste probeer om Boschkopje en Lehalahale-bergspits vanuit die Beuley-vallei in te neem.⁷³ Die grootste gedeelte van Rae se avontuur bereik die leser van sy dagboek ook maar in die woorde van die *De Press*-korrespondent, A.C. Jenkins. Rae is heel openlik daarvoor dat dit vir hom 'n verwarrende ervaring was:

-
68. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 73; C. Sonntag, *Notizen* ..., p. 219. Volgens sendeling Sonntag se oorspronklike dagboek was die twee manne wel vergesel van 'n "klein afdeling" artilleriste.
69. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 73; C. Sonntag, *Notizen* ..., p. 291.
70. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 73; C. Sonntag, *Notizen* ..., p. 219. Sendeling Sonntag het dit wel in sy oorspronklike dagboek vermeld dat Potgieter 'n "houtvoet" gehad het. Vertaler Sonntag het die inligting slegs vollediger gemaak: weens 'n skietwond wat hy as kind reeds opgedoen het en wat nooit genees het nie, is Potgieter se regterbeen toe hy 25 was, onder die knieg geamputeer.
71. Volgens C. Sonntag, *Notizen* ..., p. 219, sonder Potgieter, maar saam met die Artilleriste.
72. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 74. Hierdie sin van die vertaler is wel misleidend. Volgens C. Sonntag, *Notizen* ..., p. 220, word Pretorius se versoek in die dagboek opgevolg met die opmerking "'Das geschicht sofort.'" (Dit gebeur dadelik.) Dit was waarskynlik nie van enige inwoner van 'n sendingstasie te wagte dat hulp aan enige gewondes geweier kon word nie.
73. J.S. Bergh (red.), *Geskiedenisatlas van Suid-Afrika* ..., pp. 202.

*When the first shots came whistling about our ears most of the men hurriedly placed themselves under cover. [Van hier af neem Rae die vertelling by Jenkins oor:] I jumped, or rather fell, off the stone on which I was standing and ran to a much smaller one, behind which were four men lying down flat. I followed their example, keeping my head well down. While in this position a young fellow came to me with the question: "Are you lying on my cartridges?" without raising my head I felt for them and drew out an old pocket-handkerchief full of cartridges ... All this time the missiles were flying round us with a ping and a whiz, and I fancied I received one in the leg; it was only a fancy however, for it struck a young fellow named Haupt, who was lying on my right, and who marvellously escaped unhurt ...*⁷⁴

Dit kom voor of die werklik betekenisvolle weergawes van militêre aangeleenthede in beide Rae en Sonntag se tekste hoofsaaklik oorgeneem is uit die mededelings van offisiere, krygers en oorlogskorrespondente wat meer ondervinding daarvan gehad het.⁷⁵

4. Begrip vir kultuurverskille

"Culture is crucial because it shapes our very perception of 'reality' and thus provides us with the insights about the world which determine our assessment of a given situation and guide our actions,"⁷⁶ aldus Vansina. Die term *kultuur* verwys na die oorkoepelende kognitiewe konstellasie van konsepte, voorstellings en interpretasies wat die wêreld vir mense laat sin maak. 'n Persoon deel sy/haar "cultural makeup" met baie ander; die basiese aksiomas van 'n kultuur word oor eeue heen deur opeenvolgende geslagte aan mekaar oorgedra. In die sogenaamde Westerse, of Europese *beskawing* ('n kulturele erfenis wat oor millennia tot stand gekom het en oor 'n breë spektrum gedeel word), is kultuur deur formele opvoeding oorgedra. Die opvoeding is gekategoriseer as godsdienstig, wetenskaplik of sekulêr-ideologies en as sodanig geïnstusionaliseer. Die belang van skrif in opvoeding, of kultuur-oordrag, verklaar waarom Europeërs formele skole gebruik het om die jeug te inisier.

Die Bantoe-sprekendes van Suidelike Afrika se kulture is nie skriftelik nie, maar mondelings oorgedra. Die onderskeid tussen godsdien, wetenskap en ideologie was

---

74. C. Rae, *Malaboch ...*, pp. 74-75; *The Press*, 1894-06-23. Gekursiveerde gedeeltes oorgeneem uit die koerant.

75. Vergelyk ook in hiërdie verband C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, pp. 72-74. In Rae se geval, was dit die berigte van Stent en Jenkins wat hy uit *The Press* oorgeneem het, wat die sinvolle krygsinformatie bevat het.

76. J. Vansina, *A clash of cultures: African minds in the colonial era*, in P. Curtin *et al*, *African history from earliest times to independence*, p. 469.

nie afgebaken nie en kultuur is nie volgens hierdie kategorieë deur gespesialiseerde agente aan lede van die gemeenskap toegedeel nie. “Religion, education, science or ideology were all part and parcel of every type of activity, from farming to healing, from commerce to ruling ...”⁷⁷ Die verwarrende konfrontasie met ‘n kultuur wat op sulke gans ander aksiomas as hulle eie berus het, het baie Europeërs tot die gevolgtrekking laat kom dat die mense van Afrika geen [formele] opvoeding, godsdiens of [boek-] geleerdheid gehad het nie - dat hulle ‘onbeskaafd’ was.⁷⁸ Sonntag was sensitiewer as Rae vir die wyse waarop die Hananwa se kultuur hulle wêreldbeskouing bepaal en hulle handeling gerig het. As sendeling wou hy hierdie kultuur wysig en moet hy soos Rae daarvoor gekritiseer word dat hy die Westerse norm as superieur bo dié van Afrika beskou het. As waarnemer het sy begrip vir en insig in ‘n stelsel vreemd aan sy eie, egter in sy guns getel en hom wat betroubaarheid betref, ver superieur bo Rae gestel.

a. Kennis van die Hananwa-kultuur

Dit spreek vanself dat Sonntag se kennis van die Hananwa se taal en die omgewing waar hulle woon, ook sou bydra tot kennis van hulle kultuur. Teen 1894 was hy immers reeds twee jaar as sendeling onder hulle werksaam⁷⁹ en talle uitsprake in sy dagboek bevestig sy ingesteldheid op begrip vir die denk- en leefwyse van dié gemeenskap.⁸⁰ Hy was uit die staanspoor daarvan bewus dat hy hier met ‘n ander kulturele bestel as sy eie te doen gehad het:

Tuesday 27 October 1892

In other circumstances I would have taken it very much amiss if he had called me an ape, but today I was overjoyed to receive this extraordinary title of honour. The ape was, if one may use such words, the coat-of-arms of the royal kraal of the Bahananoa, or the honorary title of the inhabitants of the kraal.⁸¹

77. J. Vansina, *A clash of cultures ...*, p. 469.

78. J. Vansina, *A clash of cultures ...*, p. 470.

79. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. xiii.

80. Sien byvoorbeeld die volgende uitsprake, C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 40: “No dispute between White and Black could be resolved unless ... gain the confidence of the Black man. (...) This is not wishful thinking influenced by my friendly feelings for Black men, ... Such Boers are living now ... These men are not only highly respected by the Blacks of that district, but also by Maleboch and his people,” & p. 28: “It would fill any missionary who was really interested in the Black people with deep sorrow when he saw how the old splendour – which in spite of the gloom of heathendom did have its good points – was disappearing. On the other hand he knew that the winds of change must blow. He would of course hope and pray and, if necessary act, to assure that this change occurred in a friendly, humane and peaceful manner.”

81. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 8. Die Duitse woord *der Affe* wat Christoph Sonntag in die oorspronklike dagboek (C. Sonntag, *Notizen aus dem täglichen Leben, Missionar ... 1886 – 1895*. Getikte transkripsie van die oorspronklike dagboek, p. 136), gebruik, kan as *aap* of *bobbejaan* vertaal word (G.P.J. Trümpelmann & E. Erbe, *Woordeboek. Wörterbuch. Afrikaans-Duits. Deutsch-Afrikaans*,

Sonntag was dus nie totaal onbewus van of veroordelend oor die totem-beskouing onder die Hananwa nie. Dit is telkens hierdie meerdere kennis wat sy uitsprake meer geloofwaardig as Rae s'n maak.

Rae weet byvoorbeeld nie eens dat Mmalebôhó die leier van die Hananwa is nie, en noem hulle somer "Malabochians";⁸² die juwele en gebruiksvorwerpe van die Hananwa is vir hom voorwerpe uit 'n vreemde wêreld; *curios*, *valuables* wat hy nie verbind met die daaglikse sy van menswees nie, sodat hy en sy makkers dit onnadenkend verwyder sonder om te besef dat hulle aanstoot gee.⁸³ Hierteenoor raak Sonntag reeds ontsteld as die Hananwa se landerye verniel word:

Would this disrespect for the property of the Blacks not engender in their hearts a hatred for the White man?⁸⁴

Weens sy onkunde, kon Rae nie soos Sonntag begryp hoe veelseggend die stuur van 'n olifant tand as vredesgebaar was nie.⁸⁵ (Die hoë waarde van olifant tande in 'n swart gemeenskap blyk uit Bruwer se opmerking dat die opperhoof alleenreg daarop besit het en dat ivoorjuwele dikwels slegs deur die adel gedra is).⁸⁶ Vir Rae is die konflik met die Hananwa eenvoudig: as die Boere Mmalebôhó van die begin af verseker het dat sy lewe gespaar sou bly, sou hy, volgens Westerse logika, wetend dat hy die swakste party was, baie gouer oorgegee het.⁸⁷ Sonntag, hoewel hy dit ook nie verstaan nie, besef dat daar kulturele faktore is wat die konflik ingewikkelder maak: selfs al wóú Mmalebôhó oorgee, was hy volgens tradisie as jong leier verplig om hom deur die ou raadgewers te laat lei;⁸⁸ volgens tradisionele oorlogspraktyk is vredesonderhandeling na 'n nederlaag waarin lewensverlies gelei is, juis onwaarskynliker.⁸⁹ Die laaste ding waarmee die generaal Mmalebôhó tot oorgawe sou kon dwing, was om hom mee te deel dat hy nie meer as leier gereken word nie: weens die kulturele gaping is sy vredesposering geïnterpreteer as 'n uitdaging.⁹⁰

Aangesien Sonntag vir Rae op hierdie punt so totaal oormeester, kan die persepsie by die ondersoeker ontstaan dat Sonntag 'n antropologiese kenner van die Hananwa by

---

p. 380). Aangesien laasgenoemde dier algemeen as die Hananwa se totem beskou word, kan aanvaar word dat *bobbejaan* hier 'n meer juiste vertaling sou wees.

82. C. Rae, *Malaboch* ..., p. 63.

83. C. Rae, *Malaboch* ..., pp. 66 - 67 & 182.

84. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 41.

85. C. Rae, *Malaboch* ..., p. 116; C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 92.

86. J.P. Bruwer, *Die Bantoe van Suid-Afrika*, pp. 116-118.

87. C. Rae, *Malaboch* ..., p. 63.

88. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., pp. 37-39.

89. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 64.

90. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 49.

uitstek was. Die volgende stap, waarop reeds gewys is, sou wees om Sonntag se beskouing van die Hananwa aan hulle eie ervaring gelyk te stel - nie so nie: Sonntag het steeds die lojale onderdaan van die Z.A.R. gebly.⁹¹ Ten spyte daarvan dat sy empatie by die Hananwa lê, verneem die leser slegs van sy hulp aan Boere-gewondes; vir die gewonde Hananwa kom sy hulp nie verder as 'n privaat-versugting in sy dagboek nie; hy bly evalueer ook Mmalebôhō se optrede met die Z.A.R. se maatstawwe vir skuld en onskuld.⁹² Daar kon geen aanduidings gevind word dat Sonntag Mmalebôhō se omstandighede na die oorlog in die gevangenis in Pretoria te wete probeer kom of verbeter het nie.⁹³ Ten spyte van sy daadwerklike pogings om die Hananwa te help om hulle beeste voor die oorlog te herwin en sy verontwaardiging oor hulle verlies aan beeste ten gunste van die Boere tydens die konflik,⁹⁴ bly sy beskouing van beeste dié van 'n Westerling; beeste het ekonomiese waarde; nêrens besin hy oor die kulturele implikasies van 'n verlies aan beeste, wat die middelpunt van 'n Sotho-gemeenskap se seremoniële gebruike vorm,⁹⁵ nie.

Hierdie kulturele onvermoë selfs van Sonntag, hierdie bewyse dat hy hom nie volkome oorgegee het aan sy subjektiewe menslikheid nie, dra ironies genoeg, by tot die betroubaarheid van die inligting wat hy oor die Hananwa deurgee. Sonntag wil lojaal wees teenoor die Boere; dit maak dit onwaarskynlik dat sy waarnemings wat hierdie lojaliteit verontagsaam, onjuis sal wees.

b. Kennis van die Boerekultuur

Hoewel veel nouer daaraan verwant as die Hananwa-kultuur, was Sonntag en Rae se Europese kulturele agtergrond nie identies aan dié van die Boere-gemeenskap nie. Sonntag het teen 1885 uit Duitsland in Suid-Afrika aangekom; Rae niks later as 1890 nie. Die Boere van Transvaal het reeds 'n eeue-lange verbondenheid aan Afrika gehad en baie was reeds vir geslagte in hulle noordelike Republiek woonagtig. Nòg Sonntag nòg Rae kon die gebeure in die noorde van Transvaal in 1894 betroubaar opteken sonder inagneming van die unieke en die eiesoortige in Boere-kultuur.

Net soos in die geval van hulle beskouings oor die Hananwa, tel dit weer eens in Sonntag se guns dat hy die Boere se taal, en dus ook hulle kultuur, beter as Rae kon

---

91. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 133.

92. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., pp. 77, 62 & 123.

93. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 129; P. Fitzpatrick, ... *South African politician. Selected papers, 1880-1906* (eds. A.H. Duminy & W.R. Guest), p. 57.

94. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., pp. 16, 81, 92, 58 & 66.

95. J.P. Bruwer, *Die Bantoe van Suid-Afrika*, p. 111.

verstaan. Tog kompeteer Rae en Sonntag op gelyker voet wat hulle betroubaarheid oor waarnemings omtrent die Boere betref as wat die geval met die Hananwa was.

Beide identifiseer byvoorbeeld die Transvaalse Boere se rassistiese konserwatisme, maar ironies genoeg, waar Rae ook daarméé identifiseer,⁹⁶ openbaar Sonntag die vermoë om die diversiteit binne die Boerekultuur raker vas te vat. Hy onderskei geleerde Boere en Boere sonder enige opleiding;⁹⁷ Boere mét en Boere s ónder integriteit;⁹⁸ Boere met gesins- en ander belange wat traag was om te veg;⁹⁹ Boere met groot rasseverdraagsaamheid, of anders gestel, tolleransie vir kultuurverskille.¹⁰⁰

Die Boere het wel sekere algemene houdings openbaar wat hulle as groep onderskei het,¹⁰¹ maar was nes die Hananwa ook nie 'n monolitiese groep nie. Deurdat hy hom daarvan weerhou om te stereotipeer, bring Sonntag se waarnemings die rasionaal agter Boere-optrede na vore, soos die feit dat kommandant Malan 'n Kruger-ondersteuner was en dus met rede uitdagend teenoor dié se groot teenstander, kommandant-generaal Joubert, opgetree het.¹⁰² Sulke motiverings getuig van insig in die Boere se politieke kultuur¹⁰³ en is dus geloofwaardig.

Die twee waarnemers se mate van begrip vir kultuurverskille kan direk teen mekaar opgeweeg word volgens hulle onderskeie beskrywings van 'n diep-ingeburgerde kommando-tydverdryf: beesvelry.¹⁰⁴ Sonntag het, in die lig van die ongelukkige uiteinde van so 'n beesvelry-insident wat hand-uit geruk het en die dood van 'n Hananwa veroorsaak het, die ideale geleentheid gehad om die Boere te inkrimineer. Tog doen hy in sy vertelling eerder sy uiterste bes om die voorval binne Boerekultuurverband te sien. Die jong Boere, onnadenkend soos dit was, het immers nie eens vermoed dat hulle idee van pret vir kultuurvreemdes vreesaanjaend en selfs dodelik sou wees nie:

Young Boers, especially when in camp and at a loose end, indulged in a very popular passtime called "riding the ox-skin." ... Anyone who was very nimble and adept at the game could stay on his feet no

96. C. Rae, *Malaboch* ..., pp. viii-ix & 139-140.

97. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 85.

98. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., pp. 54, 66, 99 & 101.

99. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., pp. 70-71.

100. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., pp. 40 & 129.

101. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., pp. 101 & 105.

102. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 101.

103. C.T. Gordon, *The growth of Boer opposition to Kruger 1890-1895*, pp. 207-209 skets die kop-aan-kop uitslae in die 1893-presidentsverkieping en bevestig dat 'n verdeling tussen Kruger- en Joubertmanne 'n werklikheid was in die Transvaal van die vroeg 1890's.

104. F. Pretorius, *Kommandolewe tydens die Anglo-Boereoorlog 1899-1902*, p. 204, staaf Sonntag en Rae se beskouings van beesvelry as 'n tipiese Boere-vermaaklikheid van die tyd.

matter how fast ... A novice at the game, however, cut a very comical figure, and would even fall off ... In the exuberance of youth they decided to have some extra fun.¹⁰⁵

Rae verberg nie sy verontwaardiging in sy neerhalende beskrywing van beesvelry nie: "This idiotic practice seemed to gratify the childish minds of our Boer friends."¹⁰⁶ Hy skroom selfs nie om dit openlik in sy gepubliseerde werk uit te spel nie. Dit is moeilik te versoen met sy propagering (elders in hierdie sêlfde publikasie), van uitlander-tegemoetkomendheid jeens die Boere as toekomstige mede-landsburgers.¹⁰⁷ Nie alleen getuig dit van kulturele takteloosheid nie, maar boonop van kortsigtige onkunde in die lig van die hewige debat wat in Pretoria tussen sy uitlander-kultuurgenote en die Boere-regering gewoed het oor die kommandering van uitlanders vir die veldtog teen Mmalebôh.¹⁰⁸

Nietemin kan Rae se waarnemings van Boere se optrede op kommando, groot nuttigheidswaarde hê in die verklaring van die Boer se kommando-ervaring. Om maar 'n paar aspekte te noem wat hy juis bespreek het omdat dit vir hom eienaardig was: hulle deurbring van die Sabbat, hulle vrees vir amputasie, hulle gebrek aan dissipline en hulle ongelukkigheid as uitlanders nie hulle taal kon praat nie!¹⁰⁹

Die aanwending van persberigte

Koerant-berigte was die 'boustof' waaruit Rae 65 persent van sy teks gekonstrueer het. Die berigte was almal afkomstig van een enkele koerant, *The Press*, en is *per se* vir die inligting wat dit gebied het, oorgeneem - in die meeste gevalle, woordeliks. Hierdie aktiwiteit van Rae verwys na die fase ná die 1894-oorlog, toe die teks in Johannesburg en Pelgrimsrus tot stand gebring is. Die geringe wysigings wat wel aan *The Press* aangebring is, getuig, soos reeds gesien, nie werklik van kritiese analise aan die hand van wat tydens die veldtog waargeneem is nie. Rae se terugval op koerant-inligting ná die 1894-oorlog, staan in skerp kontras met Sonntag se benutting van en kritiese kommentaar op koerant-berigte [en gerugte] as deel van sy daaglikse aktiwiteit van dagboek-hou - reeds sedert voor die oorlog.

105. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 30.

106. C. Rae, *Malaboch* ..., p. 34.

107. C. Rae, *Malaboch* ..., pp. 140-141.

108. H.C. Abercrombie, *The secret history of South Africa or sixty-five years in the Transvaal*, pp. 84-95; S.J.P. Kruger, *The memoirs of ...* (eds. H.C. Bredell & P. Grobler), pp. 138-139.

109. C. Rae, *Malaboch* ..., pp. 28, 89, 58 & 50-51.

mense as veglustig. Hierdie inligting in Sonntag se dagboek vermenigvuldig die historikus se insig in die 1894-situasie: Mmalebôhō se vernuftige aanwending van die sendeling tot sy eie voordeel; Sonntag se diplomatieuse werkwyse om Mmalebôhō se guns te wen; die wyse waarop die koerante van die tyd die kulturele gaping en gevolglike agterdog en vooroordeel tussen wit en swart bevestig het. Ongelukkig moes die ondersoeker terugkeer na die oorspronklike Duitse Sonntag-manuskrip om die dagboekinskrywing oor die Lobengula-oorlog op te spoor.

Tydens hulle oorlogs-wedervaringe het beide Rae en Sonntag toegang tot koerantberigte gehad - Rae skynbaar meer geredelik as Sonntag. So moes Sonntag tydens hulle kennismaking op 1 Julie van Rae verneem

... that the episode of the bell-ringing, together with all the suspicions directed against me, had been reported in the Pretoria newspapers.¹¹⁵

Die entoesiasme waarmee Sonntag op 20 Julie “a number of papers”¹¹⁶ van ‘n goedgegunstige Vere Stent ontvang, bevestig dat hy immer gretig was vir koerant-nuus, maar nie in dieselfde gelukkige posisie as Rae was nie:

Indeed, I [Rae] looked much forward to the mail days, and I have to tender my sincere gratitude to Mrs. Bousfield for sending me regularly the illustrated and other papers, which were much enjoyed by all.¹¹⁷

In die enkele gevalle waartydens Sonntag tydens die veldtog wel toegang tot koerante gekry het, was hy skynbaar slegs geïnteresseerd in sy eie beeld as sendeling. In kontras met Rae, het koerantberigte dus ‘n geringe rol gespeel in Sonntag se dag-na-dag-weergawe van die konflik tussen die Boere en die Hananwa.

Dat Rae koerant-inligting nie aanvullend en vergelykend tot sy eie gewaarwordings aangewend het nie, is dus, volgens sy eie getuienis, nie te wyte aan onverkrygbaarheid van dié bronne ten tyde van die veldtog nie, maar aan ‘n eie onwilligheid of gebrek aan die nodige vaardigheid.

Die volgende paragraaf is deel van ‘n *The Press*-berig wat Rae ná die oorlog, van pp. 98 tot 101, in sy boek opgeneem het. Jenkins het dit oorspronklik op 30 Junie 1894 geskryf het en dit het in *The Press* van 3 Julie verskyn:

---

115. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 84.

116. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 104.

117. C. Rae, *Malabocho* ..., p. 87.

It was reported that a white man, or rather a half-cast, was fighting for Malaboch; he was said to be married to two of the Chief's women, and his brother belonged to the Middelburg laager. It was supposed that he was the marksman whose accuracy of aim at long distances had so astonished our people.¹¹⁸

Indien Rae einde Junie 1894 te Blouberg teenwoordig was, moes hy op een of ander manier van hierdie gerugte te hore gekom het. Selfs Sonntag het daarvan kennis geneem. Op 29 Junie 1894 het hy geskryf:

There was a rumour that during the recent back and forth movements of the combatants, a White man was seen directing the operations of the Bagananoa. Nonsense! I am sure Maleboch himself was seen: he is very light-complexioned. But as everybody who entered our house insisted that the story was true, I made enquiries among our Christians. They ridiculed the idle talk.¹¹⁹

Rae het in sy agterna-gekonstrueerde weergawe geen eie interpretasie tot die koerant-weergawe wat hy gekopieer het, toegevoeg het nie. Dit bevestig dat sy geheue oor wat hy waargeneem het ten tyde van die veldtog, hom reeds parte gespeel het teen die tyd toe hy dit weer met pen op papier probeer oproep het. Dit bevestig dat waarnemings wat nie onmiddellik na gebeure opgeteken word nie, nie alleen met verloop van tyd as herinneringe verdraai kan word nie, maar selfs heeltemal verlore kan gaan. Sónder bevestiging uit koerante, is Sonntag se waarnemings in hierdie geval betroubaarder en nuttiger as Rae se herinnerings, wat hy met koerant-berigte probeer verfris het.

Die strukture waarbinne die informasie aangebied is

Tot dusver in hierdie hoofstuk is die 'grondstof' in die twee tekste geïdentifiseer met die ek-verteller/hooffiguur van elke 'verhaal' as uitgangspunt. Uit die ondersoek in die vorige hoofstukke het dit nietemin duidelik geword dat beide ek-vertellers, Colin Rae en sendeling Sonntag, deur die redakteursaktiwiteit van die 'werklike' Colin Rae en Konrad Sonntag gemanipuleer is. Om te besef hoe ingrypend die redakteurs se rangskikking van die 'boustof' op die betekenis van die teks inwerk, word die insigte van Hayden White, soos bespreek deur Keith Jenkins en Alun Munslow, in hierdie verband in oënskou geneem.

---

118. C. Rae, *Malaboch ...*, p. 100.

119. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 81.

I begin by distinguishing among the following levels of conceptualization in the historical work: (1) chronicle; (2) story; (3) mode of emplotment (4) mode of argument ; and (5) mode of ideological implication. I take ‘chronicle’ and ‘story’ to refer to ‘primitive elements’ in the *historical account*, but both represent processes of selection and arrangement of data from the *unprocessed historical record* in the interests of rendering that record more comprehensible to an *audience* of a particular kind. As thus conceived, the historical work represents an attempt to mediate among what I will call the *historical field*, the *unprocessed historical record*, other *historical accounts*, and the *audience*.¹²⁰

Volgens White behels geskiedskrywing die omvorming van die relatief ongeprosesseerde historiese rekord, ook genoem ‘spore’, tot ‘n kroniek, dan tot ‘n storie en uiteindelik tot ‘n narratiewe konstruksie. In die narratief, waarvan die storie slegs ‘n growwe voorloper is, staan dit die historikus vry om sekere aspekte in die opeenvolging van gebeure groter prominensie as ander te gee. White gaan uit van die standpunt dat sodanige geskiedenis, of narratief, in dieselfde mate as wat dit in die ‘spore’, of primêre bronne gevind is, ook deur die historikus uitgedink is.. White beweer dat historici die narratief ‘opmaak’, of ‘opskryf’ deur gebruik te maak van die elemente van verduideliking: argument, intrigering en ideologie, waaronder elk vier verskillende modusse, of metodes te kies is. Die taal waarin die historikus skryf, is geen tegniese taal met spesifieke terminologiese sisteme nie, maar “ordinary educated speech” wat, volgens White, metafories werk en dus onder een van die vier trope van poëtiese taal geklassifiseer kan word. Skematies kan dit soos volg voorgestel word:

VERDUIDELIKING DEUR ARGUMENT	VERDUIDELIKING DEUR INTRIGERING	VERDUIDELIKING DEUR IDEOLOGIE	TROPE
formisme	roman	anargisme	metafoor
organismisme	komedie	konserwatisme	sinekdogee
meganisme	tragedie	radikalisme	metonimia
kontekstualisme	satire	liberalisme	ironie

Volgens White se terminologie, sou die oerteks, die oorspronklike sendelingdagboek soos dit tans in die Nasionale Argief bewaar word, die ‘spore’ van die *My Friend Maleboch*-publikasie genoem kon word. Tot dusver kon die ‘spore’ van die *Malaboch*-publikasie van Rae gedeeltelik geïdentifiseer word as berigte uit *The Press* van 1894, terwyl daar vermoedelik ook notas moes gewees het wat ten tyde van die veldtog deur Colin Rae gemaak is, maar waartoe die hedendaagse ondersoeker nie

120. H. White, *Metahistory. The historical imagination in nineteenth-century Europe*, p. 5, as quoted in K. Jenkins, *On ‘What is history?’ From Carr and Elton to Rorty and White*, p. 149.

toegang het nie. Die vraag is of White se uiteensetting van die konstruksie van 'n narratief op die Rae- en Sonntag-publikasies van toepassing gemaak kan word. Dit blyk dat die redakteursaktiwiteit waaraan die 'spore' waaruit Rae en Konrad Sonntag hulle onderskeie publikasies geskep het, van sodanige omvang was dat dit wel tot op sekere hoogte as geskiedskrywing volgens White se definisie kan deurgaen. Ongeag die sterk inhoudelike ooreenkomste tussen die 'spore' en die publikasies, was redakteurs Colin Rae en Konrad Sonntag se aktiwiteite van seleksie, ordening en verduideliking te ingrypend vir die twee publikasies om bloot as kronieke beskryf te kan word.

White thinks that the chronicle is organised into a story form by the 'further arrangement of the events into the components of a 'spectacle' or process of happening, which is thought to possess a beginning, middle, and end.' ...[The] "... transformation of the chronicle into a story is accomplished by characterising some of the 'events' in the chronicle as having a certain location and a certain importance relative to other events so that, as White puts it, a 'hierarchy of significance' is established ...¹²¹

In Konrad Sonntag se hierargie van belangrikheid dra die begin van die storie, die oorsprong van die konflik van 1894, veel swaarder gewig as by Rae. Omdat Rae nie die geregverdigheid van die oorlog met dieselfde agternaperspektief as 'n Konrad Sonntag bevraagteken het nie, sien die aanloop van sy storie heeltemal anders daar uit. 'n Gedetailleerde beskrywing van die kommando's se tog na Blouberg is vir hom die aanloop tot sy oorlogstorie, nie die gebeure wat die mobilisasie nodig gemaak het. Vir Rae is die einde van sy storie, oorwinning van die 'regverdiges' oor die 'rebelle', asook die persoonlike verering wat hyself vir sy aandeel ontvang het, die belangrikste. Sonntag se storie eindig by die oorwonne Hananwa, wat probeer sin maak uit hulle nuwe omstandighede na die oorlog.

Die vraag ontstaan of die werk van redakteurs Colin Rae en Konrad Sonntag van so 'n omvangryke aard was dat die twee tekste sal voldoen aan die vereistes wat White aan 'n narratief stel, naamlik of die struktuur van elke storie geskep word deur 'n modus uit elk van die volgende drie elemente van verduideliking: intrigering (emplotment), argumentasie en ideologie en of die modus wat onder elk van hierdie drie elemente gekies word, op 'n basieser, die linguïstiese vlak, deur 'n bepaalde troop ondersteun word. Vervolgens word probeer om hierdie narratiewe elemente van verduideliking, soos voorgestel deur White, eers in Konrad Sonntag se *My friend Maleboch* en daarna in Colin Rae se *Malabocho* te identifiseer. Die deurslaggewende toets sal wees of die

---

121. H. White, *Metahistory. The historical imagination in nineteenth-century Europe*, p. 6, soos aangehaal in K. Jenkins, *On 'What is history?' From Carr and Elton to Rorty and White*, p. 150.

redakteurs nie in so 'n mate deur hulle gegewe boustof aan bande gelê is dat hulle nie in staat was om hulle gekose verduidelikings (deur *emplotment*, argumentering en ideologiese implikasie) in die metaforiese taal wat dit sou onderskryf, uit te druk nie.

1. Kort uiteensetting van die narratiewe elemente van verduideliking: argument, *emplotment* en ideologie

Onder die element, verduideliking deur *argumentasie*, onderskei White tussen die *formistiese*, *organistiese*, *meganistiese* en *kontekstualistiese* paradigmas. 'n *Formistiese* verduideliking sal behels dat die historikus sy/haar waarnemings voorstel in presiese, beskrywende prosa.¹²² 'Beskrywende prosa' is 'n akkurate weergawe van wat die oorgrote meerderheid van Rae se teks – die gedeelte waarvoor hy persoonlik verantwoordelik was – behels. Tog neig sekere van sy uitsprake, veral by die geleentehede waar hy sy ideologiese oriëntasie uitspel, om eerder *organisties* te wees. Die organistiese historikus wil sekere beginsels identifiseer en alle aspekte van die geskiedenis integreer in 'n enkele makrokosmiese proses, in Rae se geval, die vooruitgang van wit beskawing. Hierdie aspek sal weer ter sprake gebring word wanneer ideologie as element van verduideliking aan die beurt kom. In hierdie stadium lyk dit egter onwaarskynlik of Rae, wie se vermoë tot integrasie reeds na aanleiding van wat in vorige hoofstukke van hom afgelei is, verdag is, in staat sou wees om 'n *organistiese* modus van verduideliking te kon volhou. 'n *Organistiese* verduideliking veronderstel die vorming van 'n sintese waarin elke onderafdeling die struktuur van die groot geheel weerkaats. Rae kon wel sulke voornemens gehad het, maar sy diskordante eindresultaat weerspieël nie veel daarvan nie.

Die derde modus onder verduideliking deur *argumentasie*, is die *meganistiese* paradigma, waarin duidelike onderskeid getref word tussen oorsaak en gevolg. Marxistiese geskiedskrywing sou onder hierdie modus tuishoort. Soos in die geval van die *formistiese* argument, word by die *meganistiese* argument eintlik te 'n sterk filosofiese onderbou veronderstel om dit by narratiewe wat uit dagboekinskrywings saamgestel is, te verwag. Konrad Sonntag se redaksionele werk hoort eerder onder die vierde en laaste modus van *argumentasie*, *kontekstualisme*. *Kontekstualisme* behels matige integrasie van inligting, wat beskrywend is van die aard en omvang van Konrad Sonntag se ingrype in Christoph Sonntag se oerteks. Die dagboekinskrywings van die 6de en die 15de Julie 1894 sou byvoorbeeld saamgevoeg word sodat die leser nie 'n week hoef te wag om die uiteinde van 'n insident te ontdek nie.

---

122. K. Jenkins, *On 'What is history?'* From Carr and Elton to Rorty and White, p. 156.

Kontekstualisme, soos die naam aandui, behels verder dat die historikus die gebeure in hulle konteks skets. Konrad Sonntag is by uitstek die kontekstualiseerder van die sendeling se oervertellings. Persone word deurlopend geïdentifiseer en gebeure word in verband gebring met voorafgaande verwickelinge en die algemene stand van sake.

Die spesifieke formele *argument* wat deur 'n historikus gekies word as element van verduideliking, staan in nou verband met die *ideologiese* benadering wat hy in sy/haar narratief voorstaan. Hoewel skynbaar nie so rigoristies daaraan gekoppel nie, blyk dit tog uit White se verduidelikings dat ook wat *emplotment* betref, dieselfde modus telkens die mees waarskynlike sal wees om met 'n bepaalde modus-paar van *argumentasie* en *ideologie*, te kombineer. (Sien bostaande tabel). Om te hou by White se volgorde, word *emplotment* ook eers behandel voordat die *ideologiese* element van verduideliking ondersoek word.

Die uiteenlopende *plotte*, of intriges in die Rae- en Sonntag-narratiewe oor die Boer-Hananwa-oorlog, bevestig White se standpunt dat daar geen voorafbestemde plot in die verlede te ontdek is nie, maar dat elke verteller 'n *plot* skep wat sy/haar *ideologiese* oriëntasie en modus van *argumentasie* die beste pas. White onderskei tussen die vier modusse (*roman*, *komedie*, *tragedie* en *satire*) omdat dit, volgens hom, die hele spektrum mites in die Westerse literêre tradisie verteenwoordig en derhalwe by Westerse lesers aanklank sal vind. Ten einde 'n gehoor te bereik, moet die verteller hom immers wend tot 'n vorm van intrige wat vir sy toehoorders herkenbaar sal wees, wat sal voldoen aan hulle verwagtingshorisonne. In 'n *roman* word die oorwinning van goed oor kwaad uitgebeeld. Die *satire* is die teenoorgestelde van die *roman*: 'n drama waarin swaarkry en lyding nie opgeklaar, of gewreek word nie, maar waarin die siening dat die mens 'n gevangene van sy lot is, triomfeer. *Komedie* en *tragedie* staan tussen *roman* en *satire*. In die *komedie* word die mens se tydelike oorwinnings oor negatiewe omstandighede uitgebeeld, maar die moontlikheid word nie uitgesluit dat dinge kan verkeerd gaan nie. In 'n *tragedie* is die lewensbeskouing nie heeltemal so somber soos in die *satire* nie, maar berus die figure hulle by die beperkende omstandighede waaronder hulle hulle lewens moet slyt: "They set the limits on what may be aspired to and what may be legitimately aimed at for security and sanity in the world."¹²³

Rae se narratief huiwer tussen *roman* en *komedie* en dié van Sonntag tussen *satire* en *tragedie*. Wanneer Rae homself voorberei op die oorlog teen Mmalebôh, stel hy dit

---

123. H.White, *Metahistory. The historical imagination in nineteenth-century Europe*, soos aangehaal in K. Jenkins, *On 'What is history?' From Carr and Elton to Rorty and White*, p. 162.

baie duidelik dat die swartmense in die *Zuid-Afrikaanse Republiek* (ZAR) op hulle plek gesit moet word. Die triomflog van die Boeremagte na Pretoria waarmee hy sy vertelling afsluit, dra by tot die indruk dat Rae 'n verhaal vertel van 'n regverdige stryd wat gestry en oorwin is, dit wil sê, 'n *roman*. Wanneer die onderwerping van die Hananwa egter as die handhawing van die *status quo* beskou word en die kollig geplaas word op die talle ontberings wat die Engelse wit Transvalers deurmaak ten einde as medekrygers en landgenote deur die wit Boere aanvaar te word, kry die narratief die aansien van 'n *komedie*. Veral wanneer die verhaal gelees word met die bylae, oor die Jameson-inval, as alternatiewe slot, word die *komiese* inslag duidelik: die protagoniste is nou 'n groep wit Engelsprekendes wat tydens die Malabochveldtog tydelike oorwinning behaal oor hulle status as tweederangse burgers, maar uiteindelik moet swig voor die Boer-Brit 'rassespanning' wat met die Jameson-inval tot uitbarsting kom.¹²⁴

In Sonntag se narratief loop dinge onherroeplik verkeerd: die Hananwa word deur die Boere verslaan; hulle verloor hulle leier en hulle onafhanklikheid. Die lot van die Hananwa in die Sonntag-narratief is inderdaad, soos Jenkins dit stel, "suffering without any obvious redemption."¹²⁵ Selfs wanneer die redakteur die verhaal op 'n hoopvolle noot wil laat eindig:

... later the Government will be obliged to recognise the superior qualities of Maleboch's son.¹²⁶

en die plot so wil laat huiwer op die rand van 'n *tragedie*, waarin almal berus in die lot wat deur die heersende magte vir hulle uitgestip is, word hy gepootjie deur wat in die voorafgaande paragrawe staan:

[The Hananwa] leadership ... would for the future in any case be devoid of most, if not all its former glory ...¹²⁷

As kritiek op die volgorde waarin White in *Metahistory* die elemente van verduideliking behandel (dieselfde volgorde wat tot dusver gevolg is), voer Keith Jenkins aan dat die *ideologie* waaruit 'n historikus sy narratief gemotiveer het, die ondersoeker se vertrekpunt moet wees ten einde ook die ander elemente van verduideliking, soos voorgestel deur White, te kan identifiseer. Hy baseer sy argument daarop dat die keuse van watter *argumentasie*strategie, of watter *plot*struktuur die

124. Stawende voorbeelde uit die Rae-tekste word in die volgende afdeling, wanneer trope ter sprake kom, bespreek.

125. K. Jenkins, *On 'What is history?' From Carr and Elton to Rorty and White*, p. 162.

126. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 161 (1895-07-24).

127. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 160 (1895-07-24).

beste geskik sal wees vir die tipe storie wat die historikus wil vertel, nié epistemologies of metodologies van aard is nie, maar ook berus op die etiese, *ideologiese* oortuigings van die verteller. Wanneer *ideologie* vervolgens behandel word, behoort die keuses van modusse onder *emplotment* en *argumentasie*, terugskouend, dus meer voor die hand liggend te wees.

Historici kan nie daarvan weekom dat hulle vanuit die hede na die verlede op soek gaan nie. Vir White is dit onvermydelik dat die beskouings waarmee ons hierdie soektog na die verlede aanpak en deurvoer, min of meer sal ooreenstem met die beskouings waarmee ons die hede en die toekoms bejêen. Deur te put uit die werk van Karl Mannheim, identifiseer hy vier ideologiese posisies (*anargisme, konserwatisme, radikalisme, liberalisme*) met as uitgangspunt ons beskouings oor die ideale tempo van sosiale verandering, 'n beskouing waarteenoor geen historikus neutraal kan wees nie. Dit hou in dat selfs die persoon wat daarop aanspraak maak dat hy/sy geen *ideologie* voorstaan nie, hom/haarself betrap dat hy/sy 'n teenswoordige/verlede *status quo* verdedig, en hom/haar dus posisioneer teenoor diegene wat daardie *status quo* uitdaag.¹²⁸

Voorstanders van 'n *anargistiese ideologie* is ten gunste van 'n snelle tempo van sosiale verandering; sodanige historici voorsien selfs kataklismiese veranderinge. In soverre Rae die onderwerping van die Hananwa beskou as die goeie stryd wat teen die slegte rebelle geveg moet word, val hy in hierdie *ideologiese* kategorie. Dit is die *ideologiese* Rae wat 'n roman sou skryf, waarin die verhaal van 'n wit oorwinning oor die swart bedreiging vertel word, 'n verhaal wat eindig met die Boere se triomftog na Pretoria en Rae se heldeverering vir sy persoonlike bydrae. *Formisme* sou dan die modus van argumentering wees wat Rae die beste sou pas: waarnemings bevestig in noukeurige, beskrywende prosa. Anargisme word normaalweg egter eerder geassosieer met die omverwerping van die regering wat 'n houvas oor die protagonis gehad het. As stoere ondersteuner van die wit Boereregering se hardhandige optrede teenoor swartmense, kom Rae egter eerder voor as 'n konserwatis.

Indien Rae se *ideologiese* posisie as *konserwatief* geïnterpreteer word, sou dit daarop neerkom dat hy die *status quo* wou handhaaf. Sy uitgangspunt sou dan gewees het dat witmense (Boer en Brit) moes voortgaan om saam te staan ten einde hulle superioriteit teenoor swartmense te handhaaf. Hy sou traag wees om 'n verandering in hierdie *status quo*, d.w.s. die opbreek van die wit koalisie en 'n toename in Boer-Brit 'rassespanning', te aanvaar. Sy *argument* van verduideliking, sou dan 'n

---

128. K. Jenkins, *On 'What is history? From Carr and Elton to Rorty and White*, pp. 163-164.

organistiese een wees, naamlik dat swartmense op hulle plek gehou moes word, en dat hulle hulle rol moes speel as arbeiders in die beskawing wat deur die witmense beheer word. Sy verhaal sou dan as ‘n *komedie geplot* word, want tydens die Malaboch-veldtog slaag die wit Boere en Britte daarin om saam aan hierdie ideaal te werk. Van hulle gaan dood, soms breek die spanning tussen die twee wit gemeenskappe deur, maar saam onderdruk hulle die swartmentse. Met die Jameson-inval laai die spanning tussen die twee wit ‘rasse’ weer op, maar die hoop leef voort dat hulle hulle geskille in diens van die groter ideaal sal oplos.

Die *radikale ideologiese* posisie sou, in die plek van die *anargistiese*, ook vir Rae oorweeg kon word, maar nie met veel oortuiging nie. Soos in die geval van dié Rae wat die *status quo* wou gaan verander deur die Hananwa te gaan verower, voorsien die *radikale* historikus ook die moontlikheid van kataklismiese transformasie, maar hy is meer besorg as die *anargis* oor die organisatoriese masjinerie om dit te weeg te bring. In daardie opsig is Rae, as verteller/historikus, sowel as figuur wat in die narratief optree, in elk geval ‘n hopelose kandidaat. Dit ondanks die aanname in Westere literatuur dat die radikalis eerder ‘n teenstander, as ‘n stoere ondersteuner, van die regering wat oor hom gesag voer, sal wees. *Radikalisme* as *ideologie* veronderstel boonop ook dat die historikus *meganisme* as modus van *argumentasie* moes kies, en in die rangskikking van gebeure volgens ‘n streng patroon van oorsaak en gevolg, blink Rae beslis ook nie uit nie. Boonop is sy speelse narratief allermins ‘n *tragedie*, die *plottipe* wat die nouste met *radikalisme* en *meganisme* geassosieer word.

Konrad Sonntag se *ideologiese* posisie stem die sterkste ooreen met dié van die *liberalis*. Die tempo van verandering wat hy voorstaan, is die sosiale ritme van parlementêre debat of ewolusionêre verandering. Dit is die ideale *ideologiese* posisie vir die verteller wat hom ten nouste identifiseer met Christoph Sonntag, die onderhandelaar-protagonis in die verhaal. Die verteller keur nie noodwendig die verloop van omstandighede goed nie, maar voorsien ook nie dat weerstand teen die heersende magsgroepe enigeen se lot kon verander nie – intendeel, hy betreur dit dat die Hananwa hulle daarteen verset het; het hulle maar gespeel volgens die reëls van die groep met mag, die witmense, sou hulle beter daaraan toe gewees het. Hierdie *ideologiese* posisie verklaar ook waarom die verteller in *My friend Maleboch kontekstualisme* as die modus van *argumentasie* gekies het; sodat hy die gebeure in sinvolle konteks kon plaas. Dit behels dat hy ook aan die heersende witmense sou kon verduidelik waarom hulle onderhandelinge gefaal het – en in die 1980s steeds faal. Dit volg dan logies dat die verhaal as *satire* geplot sal word: dinge loop

verkeerd, en daar is nie veel wat die mens daaraan kan doen nie. Tog is dit asof die vertaler Konrad Sonntag die sendeling Sonntag se uiterse sininsme wil temper en die satire minder uitsigloos wil maak, asof hy die hoop aan die leser wil voorhou dat die moontlikheid tóg bestaan dat sake wél kán uitwerk. Hayden White voorsien dan die moontlikheid dat ‘n verteller sy narratief as ‘n satiriese tragedie, of ‘n tragiese satire, kan plot. Wanneer die didaskalia deur vertaler Konrad Sonntag aan die Engelse publikasie verleen en sy keuse van passasies en die spesifieke plasing daarvan in ag geneem word, moet *My friend* myns insiens as ‘n tragiese satire beskryf word. Die sendeling se satiriese lewenshouding is nie volkome uit die teks geweer nie en hoewel die vertaler aan die stuur van ‘n tragiese plot staan, het hy herhaaldelik ‘n duidelike voorkeur vir ironiese beeldspraak vertoon.

In hierdie stadium kan reeds voorsien word dat die mees waarskynlike saamgroepering van bepaalde modusse uit elke element van verduideliking, soos op bladsy ... in tabelvorm uiteengesit is, moeilik op die Rae-teks toegepas sal kan word. Hoewel ‘n saak uitgemaak kan word dat Rae se *emplotment* dié van ‘n roman is en die argumentasie wat hy gebruik formisties is, is dit moeilik om te aanvaar dat dit van die predikant ‘n anargis moet maak. Sy ideologiese posisie blyk veel eerder dié van ‘n konserwatis te wees, wat goed inskakel by die komiese geneigdheid van sy *emplotment*. Tog kan dit nie aanvaar word dat Rae, met sy onoordeelkundige sameflansing van ander mense se koerantberigte, ‘n organistiese modus van argumentasie regdeur sy ‘narratief’ volgehou het nie – dit te sê as sy sameflansing werklik die noemer narratief waardig is.

Hayden White het die volgende te sê oor sodanige verbreking van die skynbaar ‘ideale’ kombinasie van modusse uit elk van die vier elemente van verduideliking:

These affinities are not to be taken as *necessary* combinations of the modes of a given historian. On the contrary, the dialectical tension which characterises the work of every master historian usually arises from an effort to wed a mode of emplotment with a mode of argument or of ideological implication which is inconsonant with it. For example ... Michelet tried to combine a Romantic emplotment and a Formist argument with an ideology that is explicitly liberal. So, too Burkhardt used a Satirical emplotment and a Contextualist argument in the service of an ideological position that is explicitly Conservative and ultimately Reactionary. Hegel emplotted on two levels – Tragic on the microcosmic, Comic on the macrocosmic – both of which are justified by appeal to a mode of argument that is Organicist, with the result that one can derive

either Radical or Conservative ideological implications from a reading of his work.¹²⁹

Rae hoort nouliks in die geselskap van die meesters van geskiedskrywing waarna White hier verwys en sy kombinasie van onharmonieuse modusse was waarskynlik onbedoeld, vandaar dat die effek van sy boek op die leser eerder 'n gevoel van diskordantheid is as die gewaarwording dat 'n meesterstuk ontdek is. Dit is asof Rae twee narratiewe tegelykertyd wou konstrueer en nie volledig in een van die twee geslaag het nie. Die hieropvolgende bespreking van trope behoort meer lig te werk op die wyse waarop hy sy teks gekonstrueer het.

2. Trope

In die voorafgaande beskouing van *My friend* en *Malaboch*, is aangedui dat daar 'n geneigdheid in narratiewe bestaan vir sekere modusse van *argumentasie*, *emplotment* en *ideologie* om telkens saam te groepeer: 'n Radikale ideologie veronderstel byna 'n *meganistiese* verduideliking en daar kan verwag word dat so 'n narratief as 'n *tragedie geplot* sal word. Dieselfde geld vir die *konserwatiewe*, *anargistiese* en *liberale ideologieë*. Hierdie is allermins waterdigte kategorieë – dit sal beslis nie in elke historiese teks 'ontdek' word nie. Nogtans het White in sy studie van negentiende-eeuse historiese werke heelparty aanduidings van 'n geneigdheid tot bepaalde groeperings gevind. Dit was voldoende dat hy die afleiding kon maak dat die korrelasie tussen bepaalde modusse onder die verduidelikingsselemente *argumentasie*, *emplotment* en *ideologie*, waarskynlik deur 'n nog basieser element van verduideliking 'gestut' blyk te word. Soos Keith Jenkins dit stel:

White argues that the recurrence of patterns in the various levels on which interpretation takes place suggests to him that such an arrangement might be held together by something operating at a more basic level which, as it were, metaphorically 'underpins' them.¹³⁰

White identifiseer hierdie element as taal self – vandaar sy teorie van *trope*: Omdat daar geen tegniese taal (soos in chemie of fisika) vir geskiedskrywing bestaan nie, wend historici hulle tot gewone taal. White is dit eens met Richard Rorty dat 'gewone taal' metafores werk. Die historikus maak die onbekende (en die onpeilbare) bekend en gee 'n bepaalde betekenis daaraan deur gebruik te maak van beeldspraak. White gaan verder deur te beweer dat 'n historikus se voorkeur vir 'n

129. A. Munslow, *Deconstructing history*, p. 154.

130. K. Jenkins, *On 'What is history?' From Carr and Elton to Rorty and White*, p. 166.

bepaalde tipe beeldspraak sy *ideologiese* uitgangspunte, sy manier van *argumentasie* sowel as sy uitleg van die intrige (*emplotment*) van die narratief rugsteun. Dit is juis op hierdie punt dat Jenkins White kritiseer. Hy beweer dat White die leser met die indruk laat dat *trope* alle ander elemente van verduideliking bepaal, terwyl dit tog voor die hand liggend is dat *trope* manifestasies is van die historikus se *ideologiese* posisie.

Volgens Keith Jenkins:

VERDUIDELIKING DEUR IDEOLOGIE ...	...BEPAAL AAN WATTER TROOP VOORKEUR GEGEE SAL WORD...	...WAARUIT AFGELEI KAN WORD WATTER MODUS VAN ARGUMENTASIE ...	...EN WATTER MODUS VAN EMPLOTTMENT DIE MEES WAARSKYNLIKE SAL WEES.
anargisme	metafoor	formisme	roman
konserwatisme	sinekdogee	organisisme	komedie
radikalisme	metonimia	meganisme	tragedie
liberalisme	ironie	kontekstualisme	satire

Jenkins pleit dus dat, hoewel die tipe beeldspraak/troop waaraan 'n historikus voorrang gee, 'n aanduiding is van die modusse van *argumentasie*, *emplotment* en *ideologie* wat in sy narratief verwag kan word, daar nie uit die oog verloor moet word dat die aard van die beeldspraak in die eerste plek deur die historikus se *ideologiese* uitgangspunte bepaal word nie. Hierdie kommentaar op White sal duideliker word wanneer spesifieke voorbeelde uit die Sonntag-, maar veral die Rae-teks, behandel word.

Die implikasie van White se teorie van *trope*, ongeag of Jenkins se kommentaar geldig is of nie, is verrykend. Dit beklemtoon die bepalende rol van die historikus, of dan dagboekhouer, memoirskrywer of redakteur, in die spesifieke betekenis wat aan 'n stuk verlede gegee word:

... as White goes on to explain, ... the figure – the shape – of the relationships which, in the finished account, will appear to be inherent (intrinsic) in the events of the area under study, will actually have been externally imposed on the field of study by the historian. In other words, because the events of the past cannot describe themselves and their 'relationships' (that they cannot 'figure themselves out') then it is the historian who, 'in the very act of identifying and describing the objects that he finds [in the past]... constitute[s] their subjects as possible objects

of narrative representation by the very [tropological] language they use to describe them.¹³¹

Met soveel verskillende narratiewe daaroor tot ons beskikking, bied die Boer-Hananwa-oorlog 'n uitstekende toetsterrein vir hierdie gewaarwording dat 'n narratief, hoe betroubaar dit die verlede ook al probeer weergee, steeds die skeppende werk van 'n verteller bly. Die *ideologiese* posisie van die vertellers in onderskeidelik die Rae- en Sonntag-tekste het tot gevolg gehad dat dieselfde gebeurtenis in twee uiteenlopende narratiewe tereggekrom het. Dit blyk nou duidelik dat die waarnemingsvermoë van die onderskeie vertellers, soos ondersoek in die eerste afdeling van hierdie hoofstuk, insigself nie voldoende is om die uiteenlopende aard van die narratiewe te verklaar nie. Die verskil tussen die twee tekste is nie bloot 'n graadverskil wat betref die outeurs se verbintenis tot betroubare waarneming, of selfs die betroubare weergawe van daardie waarnemings nie. Wanneer die beeldspraak in die twee tekste vergelyk word, kom dit na vore dat elke narratief in sy geheel 'n konstruksie is, waarin die tipe taalgebruik meewerk met die ander drie elemente van verduideliking om 'n verhaal tot stand te bring wat uiteindelik waarskynlik meer verrai van die vertellers as van die gebeure self!

a. Ironie as oorheersende troop in *My friend Maleboch*

Die tipe beeldspraak wat by verre oorheers in die *My friend*-publikasie, is ironie. Volgens hierdie spraakgebruik word die teendeel van wat bedoel word, spottenderwys gesê.¹³² “Ten einde te slaag, moet die ironiese uitdrukking 'n aanduiding bevat dat dit wat gesê word binne die bepaalde konteks 'n verhulde betekenis het en dus nie letterlik opgeneem moet word nie.”¹³³ – aldus Réna Pretorius. Pretorius skets ook die wesenskenmerke van die *ironie*, wat soos volg opgesom kan word: ironie behels 'n diskrepansie tussen skyn en werklikheid; 'n voorgegewe onkunde by die ironikus en 'n element van distansiestelling, onbetrokkenheid, afsydigheid. Anders as wat Pretorius beweer, dat ironie 'n element van objektiwiteit en onbevooroordeeldheid aan die kant van die ironikus veronderstel, wys Jenkins daarop dat ironie dikwels met skepsisme of sinisme gepaard gaan.¹³⁴ Die ironikus se aanspraak op objektiwiteit en onbevooroordeeldheid, is dus vir die leser wat oortuig is van die onbereikbaarheid van hierdie twee posisies, insigself ironies!

131. K. Jenkins, *On 'What is history?' From Carr and Elton to Rorty and White*, p. 169.

132. A. P. Grové (samesteller), *Letterkundige sakwoordeboek vir Afrikaans*, p. 59.

133. T.T. Cloete (red.), *Literêre terme en teorieë*, pp. 190-191

134. K. Jenkins, *On 'What is history?' From Carr and Elton to Rorty and White*, p. 170.

Kontrole met die oorspronklike dagboek, het aan die lig gebring dat die meeste van die ironiese taalgebruik in *My friend* nie die skepping van die redakteur was nie, maar eerder deur hom by die Duitse sendeling oorgeneem is. 'n Voorbeeld: Sonntag skryf dat die Christene die eerste Hananwa was wat hulle belasting aan die ZAR betaal het en dat hulle daardeur hulle eie lewens in gevaar gestel het. Die onvermoë van die ZAR om sulke gehoorsame swartmense te beskerm of te beloon (die Wesleyaanse sendelinge se stasie is deur 'n groep Boere geplunder), word dan soos volg uitgedruk:

*As a reward they were robbed*¹³⁵

... korreleer met die oorspronklike Duits:

.... *Zum Dank* dafür wurden sie beraubt ...¹³⁶

Wanneer die identifikasie van die ander modusse van verduideliking soos vroeër in dié hoofstuk behandel in gedagte geroep word, blyk dit dan dat die gepubliseerde Sonntag-dagboek heel knus in White se teorie inpas. 'n Liberale ideologiese uitkyk word gemanifesteer in die troep *ironie*; die modus van argumentasie is kontekstualisme en die intrige is 'n satire, of hoogstens 'n satiriese tragedie. Alvorens die wyse waarop ironiese beeldspraak kohesie in die narratief bewerk het aan die hand van meer voorbeelde uit die teks bespreek kan word, moet enkele probleme rondom die vertelinstansies in die oerteks (Duitse dagboek) en die *My friend*-publikasie eers opgeklaar word.

Die vraag ontstaan of die ironiese trope intrinsiek aan elke dagboekinskrywing was, of elke dag se inskrywing as't ware 'n satire in die klein was, met ander woorde, of sendeling Sonntag vanweë sy besondere wêreldbeskouing, sy liberale ideologiese posisie, tot geen ander vorm van narratief as 'n satire in staat was nie? Dit is onwaarskynlik dat 'n persoon in só 'n mate 'n gevangene van sy ideologiese posisie sal wees dat letterlik elke woord wat uit sy pen kom ironiese beeldspraak sou wees. Natuurlik het Sonntag in sy lewe ook sekere insidente as komies ervaar en as sodanig opgeteken. Voorbeelde daarvan is in die gepubliseerde dagboek opgeneem.¹³⁷ Sommige dagboekinskrywings het weer bloot die opnoem van gebeure behels, en was spore, of hoogstens kroniek of storie, om White se primitiewe elemente van verduideliking as konsepte te gebruik. Nietemin hou White se argument stand dat, wanneer dit gaan om meer as die anekdotiese, waar historici probeer sin maak uit 'n

135. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 79 (1894-06-23).

136. C. Sonntag, *Notizen* ..., p. 223 (1894-06-23).

137. Sien byvoorbeeld C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., pp. 148-149, of C. Sonntag, *Notizen* ..., pp. 269-270 (1895-01-12).

hele spektrum verskynsels, die verlede inderdaad voorgestel word soos wat ook die hede gesien word en die toekoms verwag word.¹³⁸ Dit is dus heeltemal versoenbaar met White se teorie dat Sonntag sy waarnemings, hetsy dit as geskiedskrywing geklassifiseer kan word of nie, *oorwegend* vanuit een en dieselfde ideologiese hoek sou opgeteken het, naamlik dié siening wat hy van die hede gehad het en die verwagtinge wat hy vir die toekoms gekoester het. Dit is dan ook te wagte dat daar bepaalde metaforiese aspekte aan sy taalgebruik sou wees aan die hand waarvan hierdie ideologie geïdentifiseer sou kon word.

Hierdie gewaarwordings plaas beperkinge op die mate waartoe die redakteur in staat sou wees om Sonntag se daaglikse inskrywings in 'n andersoortige narratief te omskep as waartoe die bestaande ironiese beelde hom sou toelaat. Die redakteur se vermoë om die uiteindelijke gepubliseerde narratief te manipuleer, is dus deur die basiese weefsel, die figuurlike taalgebruik, van die oorspronklike teks aan bande gelê. Aangesien die ideologiese posisie van die sendeling so diep in die talige laag van sy teks ingebed is, sou dit vir die redakteur baie moeilik gewees het om die teks te vertaal indien sy eie ideologiese raamwerk lynreg met dié van die sendeling verskil het. Daar is immers vroeër reeds opgemerk dat dit in elk geval nie die oogmerk van die redakteur was om te mislei of te vervals nie. Sy omhelsing van die ironiese beeldspraak in die oorteks bevestig nou dat hy eerder daarop ingestel was om die houdings van die sendeling na te volg en sy liberale ideologie te propageer.

Nogtans was die redakteur se ingrype verreikend vir die betekenis van die gepubliseerde dagboek. Wat hy wel gedoen het, was om die daaglikse vertellings, waarvan heelparty inderdaad satires in die klein was, maar waarvan veel ander bloot spore in die ware sin van die woord was, almal in 'n groter narratief in te pas. Dit is bereik deur die aksentuering van gegewe ironiese beelde (sommige onmetaforiese opmerkings is selfs as ironieë vertaal), deur die weglating van dele van, of volledige inskrywings, deur die toevoeging van bykomende kontekstualiserende argumentasie, of deur die seleksie en plasing van insiggewende waarnemings op 'treffender' plekke in die teks. Aan sodanige seleksie en ordening, is reeds 'n vorige hoofstuk gewy. In die hieropvolgende bespreking word spesifiek voorbeelde gegee van bogenoemde redaksionele aktiwiteite waarby ironie as oorwegende vorm van beeldspraak ter sprake was.

Sendeling Sonntag het die woordspel van ironie in sy dagboek tot so 'n kuns verfyn dat die leser die indruk kry dat hy, in die woorde van Van Wyk Louw, selfs leer

---

138. K. Jenkins, *On 'What is history?' From Carr and Elton, to Rorty and White*, pp. 158 & 164-165.

‘ironies lewe’ het: Met die einde van die oorlog tussen Mmalebôhō en die Boere in sig, skryf Sonntag op Sondag 22 Julie dat ‘n twaalfal Boere van die Middelburgkommando hom kom besoek het “to have a closer look at the dangerous Zending”.¹³⁹ Sonntag het homself allermins as gevaarlik beskou. Hy spot met die beeld van homself as ‘n samesweerder met die Hananwa teen die Boere. Sonntag beweer dat hy nie skuldig was aan die Boere se aantyging dat hy die sendelingsklok met die uitbreek van die oorlog gelui het om die Hananwa te waarsku nie. Die hedendaagse leser sou tog ‘n saak kon uitmaak dat hy wel vir die Boere gevaarlik was in soverre hy Mmalebôhō gehelp het om tyd te wen. Dat Sonntag die woorde wel ironies bedoel het, blyk nietemin uit sy se opmerking dat die leier van die agterdogtige party “became more and more congenial and at last departed with the friendliest countenance imaginable.”¹⁴⁰

Sonntag stel sy eie rol elders weer in ironiese lig: wanneer die Boere na die oorwinning oor die Hananwa met gevangenes vanaf Blouberg vertrek, laat hulle al die siek en gewonde Hananwa by Sonntag agter. Sy kommentaar: “The Zending was good enough for this sort of thing.”¹⁴¹ Sonntag aanvaar nietemin sy ironiese lot: as misverstane bemiddelaar wat die Boere se vuil werk vir hulle moet doen; hy put selfs bevrediging daaruit. Hieruit blyk duidelik dat Sonntag se ideologiese posisie, dié van liberalisme, sy ironiese taalgebruik bepaal. Soos reeds genoem, probeer die liberalis sosiale verandering binne konstitusionele raamwerke beding. Vir die liberale Sonntag het die “sosiale ritme van parlementêre debat”¹⁴² waarna Jenkins verwys, die owerheidstrukture van die Boerestaat, met daarbinne, en ondergeskik daaraan, die gesagstrukture van die Hananwa behels. Sonntag het, in sy eie oë, sy bes gedoen om die Hananwa en die Boere oor te haal om deur onderhandeling ‘n skikking te bereik. Toe dit nie gebeur het nie, het hy die situasie met ‘n mate van skepsisme aanvaar:

I was glad the war was over, but my heart bled for Maleboch. His realm was a thing of the past, his rule was at an end. He was a noble character. Who knows what would have become if he had accepted God’s word? Even if he had remained a heathen, but had listened to me and submitted to the Government at the beginning, he would have become one of the best Black chiefs in the Transvaal.¹⁴³

***

139. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 108 (1894-07-22).

140. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 108 (1894-07-22). Sien ook C. Sonntag, *Notizen* ..., p. 239: “Ich hatte denn Eindruck, als ob der Besuch halb offiziell wäre, nämlich als ob er sich den gefährlichen Zending einmal näher in Augenschein nehmen wolle.”

141. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 131 (10 Augustus 1894). Sien ook C. Sonntag, *Notizen* ..., p. 254: “Wahrlich keine angenehme Gabe. Dazu ist der Zending gut.”

142. K. Jenkins, *On ‘What is history?’ From Carr and Elton to Rorty and White*, p. 164.

143. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 119 (1894-07-31).

I could not tell him [General Joubert] that what prevented me from seeing Maleboch was the pain and sorrow caused me by the thought that such a noble man, the leader of a proud and independent people, should have come to such a disastrous and degrading end.¹⁴⁴

***

Every missionary knows that Black heathen chiefship is Satan's strongest bulwark. This I expressed quite openly to Brink. ... But I had my own private thoughts which I kept to myself. Would the so-called magistrate not be as big a stumbling block as for the missionary, if not a bigger one, than the heathen-chief? Did Brink really expect me, by putting my signature to his petition, to prevent Maleboch or his relatives from succeeding to the leadership of the Bahananoa, a leadership which would for the future in any case be devoid of most, if not all its former glory?¹⁴⁵

Hierdie skeptiese uitlatings teen die einde van die *My friend*-publikasie, adem "the apprehension that man is ultimately a captive of the world rather than his master",¹⁴⁶ soos Jenkins White se tipering van 'n satiriese plotstruktuur beskryf. Weer eens is dit op die vlak van trope, met Sonntag se ironiese opmerkings, dat die satiriese plot van die *My friend*-narratief ontvou. Dit bewys inderdaad, soos White opmerk, dat 'n gebeurereeks insigself nie tragies, komies of satiries kan wees nie, maar dat dit slegs as sodanig gekonstrueer kan word "by the imposition of the structure of a given story type and its imposition upon the events that endow them with meaning."¹⁴⁷ Let in die volgende voorbeelde op na die bedrywige hand van die redakteur in die konstruksieproses om aan die gebeurereeks die 'gewenste' betekenis te gee.

'n Vroeë aanduiding dat die redakteur daarop ingestel was om die gebeurereeks as satire te plot, of te enkodeer, word gevind in die vertaling van 'n dagboekinskrywing op 23 Mei 1894. Die sendeling-verteller se skyn-beleefdheid teenoor kommissaris Barend Vorster (sr) onthul sy skeptiese gevoel jeens hierdie regeringsamptenaar wat veronderstel is om die vrede te bewaar, maar na die sendeling se oordeel eerder besig is om die Hananwa en die Boere verder van mekaar te vervreem. Die aanhalings (eers in die oorspronklike Duits en daarna soos duideliker ironies geënkodeer in die Engels) verwys na 'n insident waar Vorster se polisiemanne 'n aantal van die sendingstasie se beste gekonfiskeer het, Vorster getalm het om dit terug te besorg en uiteindelik, toe Sonntag 'n besoek aan hom gebring het, die onus na die sendeling verskuif het om die verlore diere te kom opeis:

144. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 124 (1894-08-03).

145. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 160. Sien ook C. Sonntag, *Notizen* ..., p. 287 (1895-07-24).

146. K. Jenkins, *On 'What is history?' From Carr and Elton to Rorty and White*, p. 162.

147. H. White, *The content of the form* (Baltimore, 1987), pp. 44-47, soos aangehaal in K. Jenkins, *On 'What is history?' From Carr and Elton to Rorty and White*, p. 160.

Der Herr Kommissaris meinte mit der größten Unverfrorenheit: Hier befand sich ein Spann Ochs, ob das nicht vielleicht meine Ochs waren. Die Galle hätte einem überlaufen können. Ich fragte natürlich: Aber ich bitte Sie, Herr Kommissaris von Zoutpansberg, haben Sie den meinen Brief nicht empfangen. Antwort: Ja, ich glaube. Lassen Sie doch die Ochs holen, damit sie nicht etwa andern geben, die Gefallen hätten.¹⁴⁸

Konrad Sonntag het dit soos volg in Engels vertaal:

Without batting an eyelid, the Commandant remarked: "There is a span of oxen here. Could they by any chance be yours? Again my wrath was excited." "But my dear Commissioner of the Zoutpansberg, didn't you receive my letter?" "I think so. Send somebody to fetch them, otherwise they might get lost."¹⁴⁹

Die ironiese implikasie van die aanspreekvorm is duidelik. Reeds in die Duits kan die uiters formele aanspreekvorm as ironie geïnterpreteer word: Met die skyn van respektbetoning gee Sonntag eintlik sy verontwaardiging, selfs minagting, vir die Kommissaris te kenne. Die Engelse vertaling is minder subtiel. Vertaler Konrad Sonntag noem Vorster "dear Commissioner" terwyl hy eintlik 'geslepe, skelm', of selfs 'geklike' bedoel het.

Die redakteur se vasberandenheid om kommissaris Vorster se geslepenheid en derhalwe sy onvermoë om verhoudinge tussen die Boere en die Hananwa te koördineer, uit te beeld, blyk duidelik uit die volgende 'geknip-en-plak' uit verskillende dagboekinskrywings:

'n Wesleyaanse Hananwa-Christen, Hendrik, is as gevolg van 'n misverstand deur ander swart helpers van die Boere doodgemaak terwyl hy 'n opdrag van kommandant Grobler uitgevoer het. Dit het op 6 Julie 1894 gebeur. In die Engelse vertaling, word die dagboekinskrywing vir 6 Julie soos volg afgesluit:

During the investigation that followed, Grobler requested me to send one of my Christians to the Mogalakwena to fetch the diseased Hendrik's tax receipt, as Commandant Vorster, to whose commando Hendrik had belonged, insisted obstinately that the man killed was no Christian at all but an escaped Mohananoa prisoner of war. [En dan die ironiese opmerking wat die insident as deel van 'n satiriese gebeurereeks plot:] This characterised admirable Vorster's way of doing things.¹⁵⁰

148. C. Sonntag, *Notizen* ..., p. 201 (1894-05-23).

149. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 42 (1894-05-23).

150. C. Sonntag, *My friend Maleboch* ..., p. 93 (1894-06-06).

In die Duits het die opmerking bloot soos volg gelui: “Das charakterisiert so recht Vorsters Weise.”¹⁵¹ – geen “admirably” om ‘n ironiese verbuiging aan die betekenis te gee nie.

Die Duitse dagboek onthul ook dat redakteur Sonntag die moord en die aanvraag van die belasting-kwitansie, wat eintlik tien dae uitmekaar gebeur het, alles in een dag gekondenseer het. So het hy die ironiese effek van sy vertaling selfs verder verhoog ten einde in die gebeurereeks sterker satiriese inslag te gee: ongeag hóé die Hananwa hulle ook al posisioneer het; teen Vorster kon hulle eenvoudig nie wen nie.

Die volgende voorbeelde van ironiese kommentaar op die verloop van die veldtog teen Mmalebôhô moet veral in gedagte gehou word wanneer die plotting van dieselfde gebeure in Rae se teks ter sprake kom:

Sonntag lewer soos volg kommentaar op die kwistige gebruik van ammunisie:

Manche von den Weißen, die Posten stehen, sind ja so bange, daß sie auf jedes durch einen Windhauch bewegtes Blatt schießen. Kurz, sofort begann von allen Seiten das heftigste Schießen, in das die Bahananoa sich auch einmengten. Es dauerte eine halbe Stunde ehe den Schießen Einhalt geboten werden konnte, so sind Tausend und mehr Patronen unnötig verschossen worden. Der General kann es ja bezahlen.¹⁵²

Konrad Sonntag se Engelse weergawe in *My friend*:

Some of the Whites doing guard-duty were so nervous that they fired at every leaf set aquiver by a gentle breeze. Not a Mohananoa was in sight anywhere but all at once a frenzied fusillade erupted on all sides. It lasted half an hour. This meant that thousands and thousands of cartridges were unnecessarily expended, not to speak of the cannon-shells. After all, why not? The Government paid.¹⁵³

Sonntag se ironiese kommentaar op opmerkings rondom die ‘makmaak’ van swartmense sal ook ‘n vergelyking met Rae werd wees, aangesien hyself ook sterk opinies (d.w.s. ideologiese uitgangspunte) daarvoor gehad het:

---

151. C. Sonntag, *Notizen ...*, p. 234 (1894-07-15).

152. C. Sonntag, *Notizen ...*, p. 245 (1894-07-29 en 1894-07-30).

153. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 118. Ook in hierdie geval het die redakteur 29 en 30 Julie se inskrywings albei onder die eerste dag gegroepeer.

Darauf gibt es von einigen Herren eine kleine Spitze gegen das Missionswerk, indem sie meinen: Wir werden mit dem Makmaken der Kaffern doch schneller fertig. Ich erwiderte. Das ist ganz richtig. Sie als Kriegsleute schießen sie todt, dann sind sie ganz zahm. Wir als die das Evangelium haben, haben es mit den Hertz zu thun, die auch mehr Widerstand als der Krieg leisten.¹⁵⁴

Die Engelse vertaling sien soos volg daarna uit:

Some of the gentlemen were sarcastic about the work of missionaries, remarking: "Our manner of taming the Blacks is much faster". I countered: "That is quite true. You as soldiers shoot them dead and then they are quite tame. We as servants of the Gospel are concerned with human hearts, which cannot be tamed so easily."¹⁵⁵

Met dié dat redakteur Konrad Sonntag gekies het om sendeling Sonntag se liberale ideologie, soos bevestig deur sy ironiese beeldspraak, in die publikasie van die oorlogsdagboek na te volg en selfs sterker te aksentueer, het gevolg dat die publikasie as 'n satire geplot is. In die voorlaaste twee voorbeelde hierbo (6 & 15 Julie; 29 & 30 Julie 1894) is reeds gesien dat die vierde element van verduideliking, argumentasie, en in hierdie geval wel argumentasie volgens die modus van kontekstualisme, nou saamhang met die ander drie elemente. Een van die wesenskenmerke van ironie is dat dit konteksgebonde is, vandaar dat die redakteur van *My friend* soveel aandag gewy het aan die integrasie van sekere dagboekinskrywings ten einde te verseker dat die moderne leser voldoende in die konteks ingewy sou wees om die ironie te snap. (Sien weer die samevoeging van die inskrywings van 6 en 15 Julie ten einde Vorster se houding teenoor ene Hendrik uit te beeld). Soos ook reeds in 'n vorige hoofstuk aangedui, het Konrad Sonntag nie geskroom om kontekstualiserende frases in die mond van die sendeling te lê nie. Vir 'n treffende illustrasie van hoe die redakteur argumentasie deur kontekstualisme aangewend het om 'n ironiese troep verstaanbaar te maak en daardeur die liberale lewensuitkyk van die sendeling en 'n satiriese beskouing van die verloop van die lewe oor te dra, word weer teruggegaan na die heel eerste voorbeeld. Hierdie keer sal dit nodig wees om die volledige uittreksels uit die Duits en die Engels aan te haal:

What a state of affairs! When the Christians were the first to submit to the Government and pay their taxes they did so at the risk of their lives, because they were intimidated by heathen Blacks who were not in favour

154. C. Sonntag, *Notizen ...*, p. 222 (1894-06-22).

155. C. Sonntag, *My friend Maleboch ...*, p. 78 (1894-06-22).

of the Government. *As a reward* they were robbed of their possessions and their houses destroyed.¹⁵⁶

Die onderstreepte gedeelte in die Engels is ‘n baie klinkklare verklaring, maar dit stem nie ooreen met die Duitse teks nie:

Das sind ja tolle Zustände. Wenn die Christen sich sofort unterwarfen und ihre Abgaben entrichteten, so war das für sie mit der größten Lebensgefahr verbunden. Wenn sie dann vereint mit dem Missionar ohne Aufhören das Volk zur Unterwerfung ermahnten, so setzten sie sich auch dadurch stets großer Gefahr aus. *Zum Dank* dafür wurden sie beraubt und ihnen gedroht.¹⁵⁷ [As beloning word hulle beroof en gedreig.]

Die onderstreepte Duitse gedeelte beteken naastenby die volgende: “Wanneer hulle dan, verenig met die sendeling, aanhoudend die Volk [Hananwa] tot onderwerping vermaan, stel hulle hulleself ook daardeur steeds in groter gevaar.” Anders as wat Konrad Sonntag in sy Engelse vertaling insinueer, klink dít asof die Christene eerder die Hananwa probeer intimideer het as andersom ...Diegene wat hulle wel gedreig het, was nie die Hananwa nie, maar dieselfde mense wat hulle beroof het: die witmense se handlangers. Soos soveel kere vantevore, wysig die redakteur detail uit die dagboek om sy narratief meer vaartbelyn te maak. Weer eens word dit duidelik dat *My friend* nie ‘n vertaalde dagboek is nie, maar ‘n narratief waarin ‘n bepaalde betekenis aan die hand van baie spesifieke elemente van verduideliking aan ‘n stuk verlede gegee word.

Die ideologiese posisie onderliggend aan die beeldspraak in die oorteks en die redakteur se aanwending van al vier elemente van verduideliking ten einde die narratief *My friend* tot stand te bring, bevestig dus Hayden White se argument dat narratiewe net so min by voorbaat reeds in die verlede ingebed is as wat enige persoon ideologie-loos in sy eie hede waarnemings kan maak en weergee.

b. Metafoor en sinekdogee as die oorwegende trope in Colin Rae se bydrae tot *Malaboeh*

In teenstelling met die Sonntag-teks is dit nie in Rae se teks so voor die hand liggend watter tipe troep oorwegend aangewend word om die ander elemente van verduideliking te stut nie. In die afdeling waar die verduidelikings-elemente argument,

156. C. Sonntag, *My friend Maleboeh* ..., p. 79 (1894-06-23).

157. C. Sonntag, *Notizen* ..., p. 223 (1894-06-23).

emplotment en ideologie vir die Rae-tekste vroeër in hierdie hoofstuk bespreek is, is reeds aangedui dat daar nie werklik 'n harmonieuse kombinasie van modusse uit elk van dié drie elemente tot stand gebring is nie. In hierdie afdeling word daardie gedeeltes van Rae se tekste waarvoor hy mees waarskynlik self verantwoordelik was, gefynkam in die hoop dat sy aanwending van beeldspraak meer uitsluitel kan gee oor die betekenis van sy narratief.

Om aan te sluit by die struktuur wat gevolg is in die bespreking van trope in die Sonntag-publikasie, word vervolgens eers 'n kort uiteensetting gegee van die wesenskenmerke van die trope waarna daar op soek gegaan kan word. Twee van die vier trope kan vir die Rae-tekste by voorbaat buite rekening gelaat word. Ironie, die troep wat die nouste met 'n kontekstualistiese argumentasie geassosieer word, is reeds in detail vir die Sonntag-narratief bespreek en is onwaarskynlik om in Rae se taalgebruik te figureer. Metonimia is die figuurlike taalgebruik waarvolgens slegs 'n gedeelte van 'n saak genoem word ten einde die geheel te verteenwoordig (bv. kroon vir koning). Volgens White is metonimia by uitstek dié tipe beeldspraak waardeur 'n meganistiese modus van argumentasie ondersteun word. Soos reeds verduidelik, kan hierdie modus nie met oortuiging vir die Rae-tekste oorweeg word nie. Dit laat die ondersoeker met twee verdere moontlikhede: sinekdogee en metafoer.

Sinekdogee is by uitstek die troep wat 'n organistiese modus van argumentasie ondersteun, aangesien beide integrerend is. As figuurlike taalgebruik behels sinekdogee (en as modus van argumentasie behels organisisme) die verstaan van besonderhede in terme van 'n geheel. Onderliggend aan beide sinekdogee en organisisme is dus die soeke na 'n oorkoepelende doel en sin; die geloof dat alle gebeure bydra tot een makrokosmiese proses. Soos reeds gesien, herinner dit veel aan Rae uitsprake oor wit-swart-verhoudinge, wat vervolgens deeglik vir sinekdogee as modus van figuurlike taalgebruik ondersoek sal word. Nadat Rae se ideologiese uitsprake vir voorbeelde van sinekdogee gefynkam is, sal sy presiese, beskrywende prosa, die kenmerk van 'n formistiese argumentasie, ook ondersoek word, veral vir die voorkoms van metafore, dié troep wat veronderstel is om die beste daarmee te harmonieer. Daar sal gevra word of die voorkoms van metafore Rae se pogings om sy verhaalepisodes as 'n roman te plot, ondersteun. 'n Metafoer, wat ook dikwels 'n beknopte vergelyking genoem word, bevat twee elemente wat deur die outeur se siening bymekaar gebring word. Die sogenaamde *tenor*, verwys na die saak wat die outeur eintlik wil stel (die gegewe). Die beeldspraak lê in die *vehicle*, die figuurlike middel wat aangewend word om dit te doen. Die *vehicle* is die toepassing van die

tenor/gegewe.¹⁵⁸ Wanneer Rae van sekere Boere as “feather-bed soldiers”¹⁵⁹ praat, is die sagtheid en snoesigheid van ‘n verebed die *vehicle* waarmee hy die *tenor*, die Boere se gemaksug, saggeaardheid en gebrek aan veglustigheid, uitbeeld.

Afhangende van die wyse waarop sinekdogee en metafoor in die Rae-tekse figureer, sal ‘n saak uitgemaak kan word tussen watter modusse van argumentasie en emplotment sy tekste huiwer en hoe dit deur sy konserwatiewe ideologie geakkommodeer word. Daar word gehoop dat die aard en voorkoms van beeldspraak, of trope, in Rae se tekste sal aandui watter verduidelikingstrategie hy beoog het, hoe suksesvol hy daarin was, hoe hy vir sy tekortkominge gekompenseer het en wat die implikasie daarvan was vir die betekenis van sy narratief.

In navolging van Jenkins se standpunt dat ideologie die uitgangspunt is van waaruit ‘n outeur sy narratief konstrueer, word met die soektog na trope begin by daardie gedeeltes in Rae se tekste waarin hy sy ideologiese posisie pertinent uitgespel het. Dit is opvallend dat Rae ‘n hele aantal bladsye verteltyd spandeer aan die uitspel van die einste ideologiese posisie wat Sonntag ook by van die Boere teëgekomp het en met snydende sarkasme veroordeel het deur gebruikmaking van die troep ironie. (Sien weer Sonntag se kommentaar op die ‘makmaak’ van swartmense in die vorige onderafdeling). Daarmee is enige moontlikheid dat Rae se tekste ooreenkomste kan vertoon met die elemente van verduideliking waarmee die Sonntag-tekste gekonstrueer is, uitgesluit.

Dit is opmerklik dat Rae met die ideologiese uitsprake wat hier volg, inderdaad bevestig hoe sterk hy ingeskakel is in ‘n konserwatiewe ideologie wat, soos Marxistiese teorie dit stel, die gesag van die dominante sosiale klas reflekteer en in stand hou deur die doelbewuste verbloeming van die realiteit van ekonomiese uitbuiting. Daardeur word verseker dat die ekonomiese verhoudinge in die kapitalistiese samelewing natuurlik en legitiem voorkom:¹⁶⁰

... the policy of the Government in subduing these petty chiefs is for the future good of the country, and the general advancement of the native races ...

....as long as the power vested in the Government is used in bringing out the Kafirs from their strongholds of laziness to work for the advancement

---

158. A.P. Grové (samesteller), *Letterkundige sakwoordeboek vir Afrikaans*, p. 87. Sien ook Ina Gräbe se bespreking van metafore in T.T. Cloete, *Literêre terme en teorieë*, pp. 288-293.

159. C. Rae, *Malaboeh ...*, p. 57.

160. A. Munslow, *Deconstructing history*, p. 184.

of all classes of industry in the State, so long will it have the countenance of enlightened men.¹⁶¹

Na aanleiding van sy besoek aan Sonntag begin-Julie 1894, het hy dit, soos reeds in vorige hoofstukke aangehaal is, duidelik gestel dat hy dit nie heeltemaal eens was met die sendelinge se werkwyse nie, omdat sy simpatie volkome by die regering se beleid teenoor swartmense gelê het. Hy het gevoel dat die [Boere-]regering, deur die swartmense uit hulle vestings te bring en die “petty chiefs” van hulle magte te ontsê, ‘n veel beter taak verrig het as wat enige sendeling nog ooit kon vermag.¹⁶²

Rae gaan vir ‘n volgende bladsy verteltyd voort om sy saak uiteen te sit. Die moontlikheid is natuurlik ook nie uitgesluit dat hierdie alleenspraak, soos soveel van die ander gedeeltes in sy boek, van ‘n vaardiger outeur as Rae self geleen is nie. Die doelbewuste insluiting van so ‘n sterk ideologies-duidende stuk, en die ooreenstemming daarvan met soortgelyke uitlatings elders in die teks, bevestig nietemin dat wat hier gesê word, wel Rae se persoonlike standpunt moet verteenwoordig. Dit was immers geensins ‘n eksentrieke standpunt vir die tyd nie. Ter wille van die beeldspraak daarin vervat, word verdere uittreksels aangehaal:

While in his kraal the native lives an idle, useless life; he struts and squats like a little demi-god, smoking insangu and drinking utyala, and otherwise satisfying his animal passions; his wives do all the work, and wait upon their lord and master, and are looked upon him as his slaves. This is the state when the Kafir is left to himself, and the missionary works among such people. His (the missionary’s) first object should be (and indeed, must be, if any good results are to follow) to teach them that great lesson which was practised and taught by the Great Master Himself, and of which the greatest of His apostles commanded: “That if any would not work, neither should he eat.” Yes, before any good can be done with these people they must be taught to work, and not to expect others to work for them. The Government is to be commended for its tact and forethought; and owing to its oneness of purpose, namely, the safety and good of the country at all hazards, it will eventually succeed. The Kafir when driven from his kraal is not left to starve, but may always find employment in the various mines at a more than fair wage; indeed, his position in this respect is even better than that of the white man, several of whom at this time, men of high standing and ability, I know to be in actual want, and who would be willing to do the most menial work to obtain a living. When the native is taught to *want*, then he will work; it is no use setting him a good example, which he will not follow; something more

---

161. C. Rae, *Malaboeh* ..., p. vii.

162. C. Rae, *Maleboeh* ..., p. 105-106.

forcible must be done. He must be kept under control, and subjected to discipline, and the keynote must be work! work! work!¹⁶³

Wat uit hierdie aanhalings afgelei kan word, is dat Rae die rol van swartmense verstaan in terme van wat hulle beteken vir die groter geheel, 'n samelewing van "enlightened men" waarin vooruitgang die mikpunt is en waarin elkeen geïntegreer moet word om mee te werk. Te oordeel aan Jenkins se uiteensetting van die interaksie tussen sinekdogee en 'n organistiese modus van argumentasie, behoort bostaande aanhalings uit Rae dan as 'n uitgebreide vorm van die troop sinekdogee beskou te kan word:

...a synecdochical trope would sanction a 'figuring out' movement from whole to parts; towards the integration of all apparently particular phenomena into a whole so that the particulars are understood in terms of that whole, as expressive of some sort of totality.¹⁶⁴

Die besonderhede, die "native" wat hom gedra soos 'n demi-god, wat leeglê en sy "animal passions" uitleef terwyl hy sy vrouens soos slawe laat werk, gee alles vir Rae uitdrukking aan die groter totaliteit, die inherente luiheid en slegtigheid van swartmense. Al die pogings van die regering om die swartmense aan die werk te kry, is vir hom verdere besonderhede wat verstaan moet word in terme van die groter geheel: die instandhouding van 'n verligte samelewing. Die swartman pas in die groter kapitalistiese geheel in as werker. Sy plig om te werk word afgelei uit die groter skema. Sy onderwerping word geregverdig deur sy eie slegtigheid. Die essensie van swart-wees is vir Rae om te moet werk ten behoeve van die wit stelsel.

White beweer verder dat ...

synecdoche is the basis for all organicist type explanations. So if, for example, one starts with the idea that all history is the history of class struggle (Marx) or all history is the deathbed of aristocracies (Pareto) so all and every act of class struggle or aristocratic decline can be treated as particular expressions of the general no matter how tenuous that whole-part relationship might 'appear'; in the end that relationship will always be 'found', that is 'imposed'.¹⁶⁵

Vir Rae blyk alle geskiedenis die geskiedenis van die vooruitgang van alle verligte mense in 'n kapitalistiese stelsel te wees; anders gestel, die handhawing van wit gesag

163. C. Rae, *Malaboeh ...*, pp. 106-107.

164. K. Jenkins, *On 'What is history?' From Carr and Elton to Rorty and White*, p. 170

165. K. Jenkins, *On 'What is history?' From Carr and Elton to Rorty and White*, p. 170.

oor swart onderdane. Die veldtog teen ‘Malaboch’ is ‘n voorbeeld wat hierdie geskiedsbekouing bevestig.

Rae ondermyn homself egter – hy hou nie die integrering van dele in sy voorafbestemde geheel volkome in stand nie, maar verval eerder in beskrywende prosa. Selfs in bogenoemde aanhalings is die frases figuurlike taalgebruik selde modelvoorbeelde van sinekdogee (“strongholds of laziness” sou miskien as sodanig beskou kon word: swartmense is bestem om onderwerp te word sodat hulle kan werk vir witmense en daarom is dit wat hulle wil verskans juis hulle luiheid.). Die ander figuurlike taalgebruik sal eerder deurgaans as eenvoudige vergelykings (“squats around *like* a demi-god”) of metafore (“animal passions”; *tenor* = drifte van die swartman; *vehicle* = onbeheersdheid van ‘n dier). Rae se beskrywings van elke aspek van die landskap (die bome, die bosse, die bergagtige terrein, die rotse) as verteenwoordigend van die Hananwa, die vyand wat verower moet word, geniet meer aandag in hoofstuk nege. Sodanige beskouing van die landskap, kenmerkend van laat-negentiende-eeuse vertellings en geensins vreemd aan ‘krygstaal’ nie, kan moontlik ook as voorbeelde van sinekdogee beskou word.

Die beskrywende prosa wat die oorheersende trant in Rae se teks is (eie werk en plagiaat ingesluit), is natuurlik die onderskeidende kenmerk van ‘n formistiese, en nie ‘n organistiese, modus van argumentasie. Die prosateks is nogtans nie ryk aan metafore nie. Geykte uitdrukkings is volop (“shoulder to the wheel”; “fruitless attempt”).¹⁶⁶ Wanneer Rae wel metafories probeer raak, is dit selde ter ondersteuning van die romantiese plotstruktuur (wat sou kon harmonieer met die formistiese argumentasie), hoewel dit duidelik ‘n verhaal van triomf van goed oor sleg is wat in die opeenvolgende episode-opskrifte geplot word. Enkele voorbeelde:

- THE FIRST SKIRMISH
- FIRST CASUALTIES
- THE FIRST FUNERAL
- MORE CASUALTIES – DEATH OF SCHMIDT
- NEARING THE END – SURRENDER OF WOMEN AND CHILDREN
– MALABOCH SPEAKS
- THE SURRENDER OF MALABOCH
- .... A COUNCIL OF WAR
- TRIUMPHAL ENTRY INTO PRETORIA – THE RECEPTION
COMMITTEE – THE PRESIDENT’S SPEECH

---

166. C. Rae, *Malaboch ...*, pp. 26 & 177.

Die enkele metafore waaraan Rae sy hand waag, raak nie regtig ernstig nie, maar omskep wat skynbaar beslissende momente moes gewees het, in amusante insidente, in hierdie geval, waar die Marico-Boere geweier het om 'n fort te bou. (Vergelyk dit met Sonntag se fronsende ironisering van die Boere se vermorsing van ammunisie.)

This circumstance, amounting to mutiny, placed the General in an awkward position. It proved the truth of the proverb of bringing a horse to the water, but the impossibility of making him drink. The Marico men playing the part of the horse, the water is well exemplified by the fort to be built, overlooking a running stream. But even the General's own orders would not make the horse drink, nor prevent his kicking.¹⁶⁷

Rae kan oor alles glimlag, maar, ten minste vir hierdie leser in 2000 (soos ook vir 'n resensent van *The Star* 'n honderd jaar gelede – sien hoofstuk ses oor die ontvangs van die Rae- en Sonntagtekste) vloei veldslae, krygsrade, begrafnisse, skietstilstande, gevangenes, oorwinning en vernedering net té spanningsloos by Rae verby.

Dit lyk, ten slotte, asof Rae se narratief in 'n groot mate misluk omdat sy aanwending van trope hom parte gespeel het. Hy soek nie genoeg geleentheid om voorbeelde te gee van insidente waar witmense optree as hardwerkende “enlightened men” en swartmense optree volgens die verskriklike eienskappe wat hy aan hulle toegedig het nie. Daarmee stort sy organistiese argumentasie, wat moes steun op sinekdogee, in duie. Flou metafore is nie voldoende om wat Rae as amusant beskou amusant aan die leser voor te hou nie. Geslaagde komedie is sy teks dus ook nie. Die metafore hou in 'n mate 'n formistiese argumentasie en 'n romantiese plotstruktuur in stand, maar die laaste hoofstuk oor die dood van vriende en kennisse en die insluiting van die Jameson-inval as bylae ondermyn dit. Dit laat die oorwinning oor die swartes waarop die romanstatus van die teks so swaar moes steun, in die skadu staan van 'n meer komiese plotstruktuur; dat die Engelsprekende Tranvalers hoogstens tydelike oorwinning oor hulle situasie behaal het. Diagrammaties voorgestel, pendel Rae se teks dan tussen die volgende homologieë, met 'n sterker aantrekking tot die onderstreepte modusse:

---

167. C. Rae, *Malaboeh ...*, p. 142.

ARGUMENTASIE	EMPLOTMENT	IDEOLOGIE	TROOP
formisties	roman	anargisties	metafoor
organisties (word in 'n paar alleensprake geloods, maar kom nooit werklik van die grond af nie)	komedie	<u>konserwatief</u>	Sinekdogee (ondersteun slegs die uitspreek van enkele organistiese voornemens)

Al waarvan die leser seker kan wees, is Rae se ideologiese posisie, wat Jenkins se kommentaar op White, dat ideologie selfs die keuse van trope voorafgaan, ondersteun.

Die nut van White se elemente van verduideliking

Die identifisering van Sonntag en Rae se gekose elemente van verduideliking, laat 'n mens nuwe vrae vra oor die betekenis van elke teks; dit bevestig veral die *invented* aard van die historiese narratief; dat die redakteurs ook alternatiewe keuses kon maak het, dat een enkele waarheid oor die Boer-Hananwa-oorlog nie bereikbaar is nie. Wat White se benadering veral uitwys, is dat die struktuur van 'n historiese teks as 'n geheel, betekenis skep. Betekenis moet nie slegs op mikrovlak uit individuele standpunte probeer afgelei word nie. Soos probeer illustreer is in hierdie hoofstuk, is daar 'n verband tussen die wyse waarop verskillende elemente van verduideliking aangewend word om betekenis tot stand te bring. Die waardevolste insig waartoe White ons waarskynlik kan bring, is dat geskiedenis nie geskryf – of gelees hoëf te word as die resultaat van objektiewe empiriese navorsing of as 'n stuk subjektiewe literatuur nie, maar as “a representation of past life and culture.”¹⁶⁸

Dit is baie belangrik om in gedagte te hou dat 'n narratief alleenlik betekenis kan oordra indien dit gelees word - en dat lees ook 'n aktiewe proses is. By elke herlees word 'n teks opnuut deur die leser geïnterpreteer. Dit maak dus sin dat White beweer dat “the most convincing stories told by historians will be those that echo contemporary cultural myths and beliefs.”¹⁶⁹ Michel Foucault gebruik die konsep

168. A. Munslow, *Deconstructing history*, p. 141.

169. A. Munslow, *Deconstructing history*, p. 157.

epistēm om te verduidelik hoe ‘n kultuur binne ‘n bepaalde historiese periode kennis bekom en organiseer. Die epistēm verbind alle losstaande diskoerse (godsdiensig, wetenskaplik, histories, ens.) in ‘n koherente denkstruktuur gebou op ‘n stel gedeelde aannames wat diep in die menslike bewussyn vasgelê word deur die tropingsproses.¹⁷⁰ Colin Rae, heelparty van die figure in Christophs Sonntag se dagboek (in ‘n mate selfs die sendeling self) en natuurlik ‘n aansienlike aantal van hulle tydgenootlike lesers, het dieselfde epistēm gedeel. Dit verklaar waarom Rae en die Boere in Sonntag se geselskap dieselfde oplossing vir die ‘makmaak’ van swartmense gehad het. Rae se teks het die epistēm van wit Suid-Afrika teen die wisseling tussen die 19de en die 20ste eeu geëggo – soos White dit stel, die keuse van ‘n bepaalde modus van emplotment is uiteindelik ‘n produk van die epistēm waarin dit geskryf is.¹⁷¹ Indien Rae ‘n bedreuer skrywer was en hy sy elemente van verduideliking sterker op die epistēm van sy tydgenote kon afspeel, sou sy boek waarskynlik ‘n groter sukses gewees het – hoe ongeloofwaardig sy verduidelikings ook al vandag vir ons, met ons totaal ander epistēm, klink.

Sendeling Sonntag het in die 1890s sy opinies wat in konflik was met die epistēm van witmense soos Rae, vir homself gehou. ‘n Epistēm, as ‘n denkstruktuur waaruit bepaalde retoriese konstruksies voortspruit en waarbinne ander, as gevolg van die heersende aannames oor kennis, onaanvaarbaar is, het immers implikasies vir die uitoefening van politieke mag tot voordeel van bepaalde groepe ten koste van ander – in 1894, sendelinge en swartmense. Teen die laaste kwart van die twintigste eeu het die epistēm in Suid-Afrika sodanig verander dat daar lesers was wat ontvanklik was vir Konrad Sonntag se verwerking van sendeling Christoph Sonntag se dagboek.

Dit bring ons by Hayden White se politieke agenda met sy teorie oor die skep van betekenis in historiese narratiewe. Sy standpunt dat geen narratief – nóg die Rae-tekste nóg die Sonntag-tekste nóg die narratiewe van die intertekste van hierdie twee tekste – inherent aan die verlede self is nie. Een en elkeen daarvan is ‘n konstruksie en géén konstruksie is ideologies of andersins onskuldig nie. Dit staan óf in diens van die instandhouding van die *status quo* of die ondermyning daarvan. Omdat die narratief nie in die verlede self ingebed is nie, kan dit altyd volgens ‘n alternatiewe emplotment gekonstrueer word. Die Hananwa is nie verdoem om die witmense se houthakkers en waterdraers te wees omdat Rae dit in sy verhaal probeer bewys het nie. Net so min bewys die ‘geskiedenis’ dat mense maar moet berus in hulle lot en onreg moet verduur omdat hulle nie bestem is om die heersende politieke situasie omver te werp

---

170. A. Munslow, *Deconstructing history*, pp. 182-183.

171. A. Munslow, *Deconstructing history*, p. 157.

nie – al *lyk* dit so volgens Konrad Sonntag se narratief. Dit is wel moontlik om die gebeure van 1894 by Blouberg anders te plot; ‘n historikus soos Tlou Makhura het dit byvoorbeeld in sy MA-verhandeling gedoen. “For in the end, says White, if one wants to liberate oneself from narrative closures of the past, then everything depends on how one studies it and to what end.”¹⁷²

Geen narratief sal die laaste sê oor die Boer-Hananwa-oorlog kan hê nie; die struktuur van ‘n narratief eggo die episteme waarin dit geskryf is, en episteme verskil vir kulture en tye. Vir Frank Ankersmit is die “‘intertextual’ interplay between our historical narratives” al wat historici tot hulle beskikking het. Dit is deur dié voortdurende debat tussen verskillende narratiewe interpretasies, en nié deur ongeïnterpreteerde bewysstukke nie (hoewel die bewysstukke beperkings plaas op die moontlikhede van interpretasies), waardeur historiese kennis gegenereer word, waardeur die verlede betekenis verkry. Solank so ‘n debat in ‘n hede gevoer word, sal die sosiale en politieke klimaat van die alledaagse lewe onvermydelik as nog ‘n interteks by die debat betrek word.

Soos reeds in vorige hoofstukke genoem, was Rae se narratief ‘n interteks vir die konstruksie van Konrad Sonntag se narratief; albei hierdie narratiewe is as intertekste betrek by die narratiewe waarin historici die interpretasie-debat oor die 1894-gebeure gedurende die afgelope dekade voortgesit het. In die volgende hoofstukke word die “intertextual interplay” tussen Rae en Sonntag se tekste voortgesit ten einde te vergelyk hóé wáttter intertekste in die twee narratiewe opgeneem is en wat die effek daarvan was. Alternatiewe interpretasiemoontlikhede word oorweeg vir hierdie intertekste waarop die vergelyking die kollig laat val.

---

172. K. Jenkins, *On 'What is history?' From Carr and Elton to Rorty and White*, p. 144.